

Universitätsbibliothek Wuppertal

Pvb. Virgilio Maronis Bucolicorum Eclogæ X, Georgicorum Libri III, Æneidos Libri XII

Vergilius Maro, Publius

Genevæ, M.DC.XXXVI.

Liber V.

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-548](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-548)

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS LIBER V.

INTERE A medium Æneas iam classe tenebas
Certe iter, fluctusque atros Aquilone secabat,
Mans respiciens, quæ iam infælicis Elisa
Conlucent flammis, quæ tantum accenderit ignem
Causa late: duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque furens quid fœmina possit:
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.

Interea. Dum fletur aut sepelitur Dido, & hoc sermone librum, vt solet, superioribus iunxit cuius pars maior ex Homero sumpta. Nam omnia quæ hic commemorat, exhibentur circa tumulum Patrocli: nisi quod illic curule exercetur, hic nauale certamen. Sane intelligendū non potuisse fieri vt vna nec plena die Æneas ad Siciliam perueniret. Vnde accipiendum est, sicut supra legimus, quod circa ortum lucis nauigauit: vt, Regina è speculis vt primum albescere lucem vidit, & æquatis classem procedere velis. Ergo tota die dum se Dido interemit, dum fletur, paululū prouectus est leniter spirantibus ventis: & flamas rogi circa vesperam vidit, quo tempore & per naturam ignem videre potuit, & per pristinum morem quo per diē cadauera non incendebantur. Deinde tota nauigans nocte & alterius diei parte ad Siciliam venit. *Medium.* Aut mediū est quicquid à principio recedit, & necdum finem sortitur: aut mediū, sic altum vt mediū putares: vt Graditurque per æquor iam mediū. Nam vere mediū sequenti indicat loco: Vt pelagus tenuere rates, nec iam amplius vlla Occurrit tellus. Sane speciē pro genere posuit, nam mare significat maria. *Teneb.* Nautico vius est verbo, vt Iliacas vento tenuisse carinas. Et, Ni teneat curios. *Certe.* Aut indubitatiliter pergens, id est itineris sui certus, aut certus Æneas, id est sollers, strenuus, velox: vt, Equidē per litora certos Dimittam. *Atros Aquilone.* Quos nuper flans Aquilo atros effecerat: vt, Et mediis properas Aquilonibus ire per altum. Nā ex Africa venientibus Auster secundus est, Aquilo aduerius, ergo hoc dicit quod fluctus, qui atri esse consuevit Aquilonis flatu qui ante flauerat secundo flatu, secarit Æneas surgente Zephyro, vt Mercurius, Nec Zephyros audis spirare secundos. Sed nouimus tempestatis hanc esse naturā, vt reliquias venti teneat, etiam in alterius flatu. Sicut Lucanus, *Vt quousiens æstus Zephyris furis que repugnat. Huc abeunt flubus, illuc mare.* Atros autē secundū Plinium dicit, qui ait in naturali historia non esse maris certum colorem: sed pro qualitate ventorum mutari: & aut flauum esse, aut lutulentum, aut atrum. *Conlucent flammis.* Lucent vndique. In honorem enim regum cum sacibus procedebatur à populo. Vnde ait de Pallante, Lucretia via longo Ordine flammaram, & late discriminat agros. Postea etiam funebres lectulos proferre cœperunt. Vnde est etiam in sexto, Vel quæ Tyberine videbis Funera: quum de Marcello ædili diceret, filio sororis Augusti, in cuius honorem hoc factum est. *Que tantum.* In quantitate est admiratio. Sane sciendum Varronem dicere Æneam ab Anna amatum: & licet (vt supra diximus) plurimum tempus interfit, lectum tamen est. *Causa late: duri magno sed amore dolores Polluto.* Duri dolores, *et* *notus* est: sed expositio talis est, Ignorabant quidem causam Troiani, coniecturis tamen propius accedebant. Nam duri dolores magno amore polluto, id est læso: & notus fœminarum furor docebat Troianos per triste augurium, scilicet vt crederent Didonem se interemisse. Multi dicunt, *Ducunt*, dilacerant: vt ad suprascriptas duas causas tertia accedat. Percelebāt, inquit, animos Troianorum, quod nascebantur duri dolores amore polluto: quod notus erat fœminæ furor: quod ignem rogi videbant, id est omem nauigantibus triste. Vt *Per triste*, vnde triste fit. Sed si sic intellexerimus, tertio dicto congruit tantum, non etiā superioribus: nec enim Troiani nauigantes iam poterant de amore, aut de furore Didonis esse solliciti. *Triste per augurium.* Quidam augurium pro coniectura accipiunt, sed in quarto libro relatum est duplici modo diras fieri, aut in signis, aut quocunq; modo, aut quacunq; parte. Sed de signis diram fieri in tercio de arpyiis & in quarto de Didone significatum est: nunc quocunq; modo diram fieri sic ostendi-

A stenditur, cum facit Ænean ex Africa nauigantem flammâ è rogo Didonis autēdere, dixit enim Quæ tantum accenderit ignem Cautâ later, vsque, pectora ducunt. Cū enim dat vbique Æneæ auguriorum peritiā, ostendit scisse eum etiam hæc pugna inter diras referri*, quod verum fuisse declarat secuta tempestas *Teucrorum pectora ducunt*. Sicut dictum est propter visas flammās rogales quæ malum nauigantibus omen efficiunt, & Troiani auguriorum periti sunt, nam neque ad Italiam veniunt, & mox naues incendio amittunt.

2 *Ut pelagus tenere rates, nec iam amplius vlla
Occurrit tellus, calum vndique, & vndique pontus:
Olli carulem supra caput astitit imber,
Noctem hyememque serens: & inhorruit vnda tenebris.*

B *Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta,
Heu quanam tanti cinxerunt ether a nimbis?
Quidve pater Neptune paras? sic deinde locutus,
Colligere arma iubet, validisque incumbere remis:
Obliquatque sinus in ventum: ac talia fatur:*

Rates. Pro nauibus abusiue positi. **Occurrit tellus.** Iocunde occurrit: **contratio.** Terræque vrbesque recedunt. **Mari vndique & vndique calum.** Ecce vere nunc est medium mare. **Olli.** Aut tunc: aut illi. **Supra caput Periculosus.** inuitabilis, mortifer. Nec enim simpliciter dictum est, cum omnis imber super caput sit. **Noctem.** Tenebras, hyemem, tempestatem: Græci enim χερμαία, & nō solum anni tempus, sed & tempestatem significant. **Inhorruit vnda tenebris.** Hoc est & noctis, & nubium. **Ipse gubernator.** ius a nimbis: hoc est qui debuit esse solatio. **Puppi ab alta.** Subaudis. **Hæc ait.** quia nam. Id est cur, & est interrogantis aduerbium quo visus est bis hic, & in decimo. **Cælicolæ magni** quianam sententia vobis Verfa retro? **Nimbis.** Pro nubes. **Colligere arma iubet.** Vela contrahere, non penitus deponere. Nam dicit, **Obliquatque sinus in ventum.** **Obliquatque sinus in ventum.** Contra eam partem qua venti flabant, & eleganter per totum, gubernatorem ostendit ante omnia tentare, quam ad confessionem descendat.

3 *Magnanime Ænea, non si mihi Iuppiter auctor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere caelo.
Mutati transfuersa fremunt, & vespere ab atro
Consurgunt venti, atque in nubem cogitur aer.
Nec nos obmisi contra, nec tendere tantum
Sufficimus. superat, quoniam fortuna sequamur:
Quoque vocat, vertamus iter, nec littora longe
Fida reor fraterna Erycis, portusque Sicanos:
Si modorite memor seruata remetior astra.*

Magnanime Ænea. Fortissime, & est epitheton sumptum ex tempore, hoc est qui non consternaris: Sic in quarto vbi nuptias factorus est, ait ipse ante alios pulcherrimus omnes **Iuppiter auctor.** Aut nostræ nauigationis, aut secundum vsum loquutus est: nec si huius rei auctorem se Iuppiter faciat. Et multi querunt quomodo auctor Iuppiter, cum Apollini dicat, Tot maria intraui duce te. Sed legimus, **Quæ Phæbo pater omnipotens:** sed nunc specialiter nauigantibus ex Aphrica auctor est Iuppiter. **Hoc caelo.** Hoc est ære. **In hoc caelo qui dicitur ær.** Sicut Lucretius posuit **Mutati transfuersa fremunt.** Id est, hinc atque hinc, quod ex transfuerso, Varro de ora maritima: **Nhi enim venti ut adest dixerunt nisi aer multum fluens transfuersus.** Est autem aduerbium factum de nomine: vt, **Concitat** & **annis Rauca** sonans. Item, **Et pede terram crebra ferit.** Nomen & aduerbium plerumque in se transeunt: vt, **Toruūque repente** clamat, id est torue. Item aduerbium in nomen: vt, **Dum mane nouum:** & accepta declinatione factum est nomen. Sic Petrus, **Iam cras h steruū heu consumpsimus, ecce aliud cras.** Sed nomen cum aduerbium esse coeperit, fit in declinabile: aduerbium cum nomē esse coeperit, declinatur. Vnde ait Plautus, **A mani vsque ad vesperum.** A mani autem propter tetrapoton dixit. Cum enim in alienum ius transeant hæ partes, non suis, sed earum ad quas transferunt, vtuntur potestatibus, in declinatione duntaxat. Nam temporum (sorum rationem) reseruant: vt hoc loco **Transfuerfa,** cum aduerbium sit: a tamen breuis est: quia venit ex nomine, licet duæ consonantes sequantur: tūc sciamus a terminata aduerbia longa esse, vt paulo post, **Et frustra cerno te tendere contra.** **Vespere ab atro.** Id est ab occidente nubibus confuso, hoc est quo tendimus: nec enim sine ratione post generalitatem addidit speciem. **Quidam autem ideo atro dicunt,** quia vbi dies occidens, atra omnia facit, id est noctem. **In nubem cogitur aer.** Nubes enim, aeris densi-

tas facit: vt, *Densat*, erant quæ rara modo, & quæ densa relaxat: *Contrario*, Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum. *Nec nos obniti contraximus*. Sufficiebat enim aut obniti, aut contra niti. *Tendere*, Pro contendere Aphæresis est. *Tantum*, Aut quantum aduersa tempestas valet, aut tantum pro in tantum, vt, *Quid tantum in auro iuuat indulgere labori. Sufficimus*. Hic simpliciter, alibi subministrare significat: vt, Sufficit humorem, & grauidas cum vomere fruges. *Sequitur*, Fortunam scilicet. *Quoque vocat vertamus iter*, Videtur bis idem dixisse. *Nec litorea longe*, A facili & deest esse. *Fida*, Propter Accetis affinitatem. *Fraterna Erycis*, Propter Erycem Butæ & Veneris filium: secundum alios Neptuni & Veneris regem Siciliae, vnum sicut dicitur de numero Argonautarum. *Sicanos*, Corripuit sc, alibi producit: vt, *Sicanio prætenta sinu*. *Rite memor seruata remetiôr astra*, Si rite remetiôr astra, paulo ante seruata: scilicet ante tempestatem. Colligit autem vicinitatem ex ratione cursus, qui à peritis horis colligitur, quas indicant astra.

4. *Tum pius Aeneas: Equidem sic poscere ventos
Iamdudum, & frustra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. an sit mihi gratior vlla,
Quoque magis fessas optem dimittere nauis,
Quam quæ Dardaniam tellus mihi seruat Acestem,
Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa:
Hæc ubi dicta, petunt portus, & vela secundi
Intendunt Zephyri: fertur cita gurgite classis.
Et tandem læti nos a aduertuntur arena.*

Iamdudum, Non tantum heroicum est quod dat Aeneæ gubernandi scientiam: sed etiam ad proœconomiam pertinet. Dicitur enim est, Et ipse ratem nocturnis rexit in vndis. *Frustra cerno te tendere contra*. Ad illud respondit. *Nec nos obniti contra, nec tendere tantum Sufficimus*. *Flecte viam*. Ex re mira nata declamatio. In terra enim à via deflectimus nos: in mari ipsam deflectimus viam. Nō ergo velorum viam, sed per vela ipsius cursus viam dixit: *Flecte autem significat muta*, vt, *Pacuius, Quæ mē iam veniens flexit socium pectora*, & hic ad illud respondit, *Quoque vocat vertamus iter. Fessas nauis*. Pro nos fessos. Vel *Fessas* quas, nec ad plenum refectas. *Dimittere* Pro immittere. *Dardanium Acestem*. Vt & supra diximus, Hippotes filiam suam Egestam ne ad cetos religeretur. superpoluit nauiculæ, & misit quo fors tulisset. Quæ delata ad Siciliam, Crinifus fluuius concubuit cum ea conuersus in canem, vnde Acestes natus est. Vel, vt quibusdam videtur Agestes: huius rei vt esset iudicium... *effigiem canis percussam Sæculi habuerunt. Alij dicunt Laomedontem regem Troianorum cum grauius ciues sui ab eo ceto, id est bellua marina infestarentur: propterea quod mercedem Neptuno ob fabricatos muros negasset, ad templum Iouis Ammonis scitatum misisse de mali remedio vel sine, cui cum esset responsum, vt filiam suam Iesionam belluæ offerret, & hoc à ciuibus facere cogeretur, fore respondit si ante eorum filias belluæ obiecisset: quo facto cum plures puellæ à ceto assumptæ essent, plerique parentes filias in longinqua miserunt, ex quibus vna Troia, nomine Syluæ Aegestæ * delata in Sicilia est, & Crinifus, sicut dictum est, compressa, edidit Acestem. Alij dicunt Laomedontem cum sicut narratum est, propter filiam suam seditionem à ciuibus pertulisset, vnum de Troianis auctorem seditionis occidisse, filiasque eius mercatoribus exponendas dedisse, à quibus illæ in Sicilia prope Crinifum amnem relicte sunt, quarum ille vna in canem conuersus compressa quidam dicunt Aegestam reuersam in matrimonium à Capue ductam ex quibus Anchiten natum. *Se uas*. Hic tenet: vt, *Tantas seruabat filia sedes. vel certe seruata habet. Gremio complectitur ossa*. Quasi de matre dixit, & queritur cur hoc Palinurus cum ad Siciliam suaderet diuertere non dixerit, nisi forte quod luctus Aeneas noluerit admonere, propter quod ante Aeneas causa mortis paternæ Siciliam oram inlatabilem dixerit. *Secundi Zephyri*. Quomodo si tempestas est, sed post conuersionem nauigij secundi. *Et tandem*. Vacans particula est *tandem*: vt, *Et quo sub cœlo tandem*: nam cur tandem cum dicat, *Fertur cita gurgite classis*, aut *tandem*, ideo quia nauigantibus etiam cita nauigatio tarda videtur, aut tandem periculis liberati. *Læti*. Qui in tempore tempestate caruissent. *Nota*. Note harenæ, ad notam harenam, & utrum notæ, dulci an quia iam ibi fuerant: vt *Vix* è coniectu Siciliae telluris in altum.

5. *At procul excelsi miratus vertice montis
Aduentum, sociasque ratæ, occurrit Acestes,*

Horridus

A
T
C
B
A
C
D
E
F
Excelsi. Vert
currit. Et ber
voti nescius
habis. Liby
Liptotes figu
Troianorum
cuius in H
Accius Pelo
tus non dede
gressi. Opi
6
C
D
E
F
Stellas f
enim fixæ
itates. Clar
Dardanie
Nam sic om
bitille Aug
ostendit de
A sequen
tio, vt deos
etiam imper
deos, qui prop
con. Dna de
recurren, &
veligia val
nam au G
antiqua act
manos de
se præbet. N
mœtis tra
taria lingu
adriacque
diuisi sed per
rationem co
mus, scilicet
deinde Pro
rim. Quia
falza vena
7

A Horridus in iaculis, & pelle Lybistidis urse:
Troia Crimiso conceptum flumine mater
Quem genuit, veterum non immemor ille parentum,
Gratatur reduces, & gaza lætus agrestis
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.

Excelsō. Vtrum aīvōr, an ex celsō. **Miratus.** Is qui mirabatur: aut certe miratus occurrit. Et bene temperato vius est verbo, ne videretur: aut quasi inhospitalis dolere, aut exultare voti nescius Troianorum. **Horridus.** Terribilis. **In iaculis.** In hastis, Eanius, **Lenesque sequuntur in hastis.** **Lybistidis urse.** Aut re vera urse: aut feræ Africanæ; id est leonis aut pardi. **Non immemor.** Liptotes figura. **Gratatur.** Quidam gratatur non gratulatur, sed lætatur accipiunt, vt quod ad Troianorum votum pertinet iuerit* ad Siciliam reuersus quod ad suum animum gaudeat. **Pacuius in Hermiona.** Hoc verbum posuit: **ibo, acque dicam frequentes vt eant gratatum hospiti.** **Accius Pelopidis.** Nec tibi me in hac re gratari decet, quidam tamen reprehendunt quod penitus non dederit verba Acesti gratulanti. **Reduces.** Saluos alibi, **Vt reduces illi ludunt.** **Gaza Agrestis.** Opibus rusticanis. Nam gaza omnis fructus est.

6 Postera cum primo stellas oriente fugarat
C Clara dies, sicios in cœsum littore ab omni
Aduocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanide magni, genus alto à sanguine diuim,
Annus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo reliquias diuinique ossa parentis
Condidimus terra, mœstasque sacrauius aras.
Iamque dies (nisi fallor) adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum (sic dii voluistis) habebo.

D **Stellas fugaras.** Poëtica dixit. Nam si stellæ ab stando dictæ sunt, quia non fugantur. Semper enim fixæ sunt præter planetas. Et est indicatiuus modus pro coniunctiuo cum fugasset tempestates. **Clara dies.** Ad comparisonem. **Aduocat Æneas.** Aduocata enim proprie concio dicitur. **Dardanide magni.** Frequenter, vt diximus, ad opus suum Virgilius aliqua ex historia deriuat. Nam sic omnia inducit, quasi diuini honores soluantur Anchitæ, quod constat Iulio Cæsari tribuisse Augustum. Et bene dicit, **Genus alto à sanguine diuim.** nam per tacitam œconomiam ostendit debere Anchisen generis sui honorem mereri. Vnde est, **Diis genite & geniture deos.** **A sanguine diuim.** Diuim & deorum indifferenter plerunq; ponit poëta: quanquam sit discretio, vt deos perpetuos dicamus: diuos ex hominibus factos, quasi qui diem obierint. Vnde diuos etiam imperatores vocamus. Sed Varro & Atteius contra sentiunt, dicentes diuos perpetuos: deos, qui propter sui consecrationem timentur, vt sunt dii manes. quod tãgit in duodecimo dicens, **Diua deam stagnis, quæ fulminibusque sonoris Præsident.** **Annus orbis.** Quia menses in sese recurrunt, & annum faciunt. Vnde & annulus quasi annuus dicitur. Sic alibi, **Atque in se sua per vestigia voluitur annus.** **Diuini.** Aut laus est: vt Diuini opus Alcimedontis. Aut re vera diuini, nam ait Genitor mihi talia namque. Nũc repeto, Anchises, fatorum arcana reliquit. Multa enim antiqua lectio. Anchisen futurorum scientem concelebrat, aut diuini id est dei, quia apud Romanos defunctorum parentes Dei à filiis vocabantur. **Mœstas aras.** Aut ipsi mœsti, aut medium se præbet. Nam & hominem fuisse nouit, & vult eum ex consecratione numen effectum. Nam mœstas aras ad hominem pertinet, id est diis manibus consecratas. Et quod paulo post dicit **Altaria** linquit: vult esse diuinitatis post apotheosin, posteaquam deus confirmatus est. Vnde est, **Et adytis quæ templorum sunt.** **Succesit tumulto: quod est hominis.** **Nisi fallor.** Non quasi nescius dixit: sed propter anni confusionem, quæ erat apud maiores. Nam ante Cæsarem qui nobis anni rationem composuit, quam hodie que seruamus, intercalabantur dies: vt etiam in Verrinis legimus, scilicet Lunæ non congruente ratione. Annum autem primo Eudoxus: post Hipparchus: deinde Ptolemæus: ad vltimum Cæsar deprehendit. **Acerbum** Propter perditum patrem. **Honoratum.** Quia deus effectus est. **Sic dii voluistis.** Vt in tertio; **Vistum superis.** Semper enim de diis salua veneratione conqueritur: Sane subaudiendum extrinsecus.

7 Hunc ego Getulis agerem si Syrtibus exul,

Argolico ve mari depresso, vrbe Mycena:
Annua vota tamen solenneisque ordine pompas
Exequeret, strueremque suis altaria cinis.
Nunc vltro ad cineres ipsius & ossa parentis.
Haud equidem sine mente, veor sine numine diuum
Adsumus, & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:
Postcæmus ventos, atque hæc mea sacra quotannis
Urbe velit, posita templis sibi ferre dicatis.

Gerulis agerem si sibi. Si in Gerulis Syrtibus agerem, id est essem. Et bene aut desertos aut hostiles commemorat locos. Sane multis modis hoc loco ludos fieri debere dicit. à necessitate, Hunc ego Gerulis, &c. ab opportunitate, Nunc vltro ad cineres ipsius. Vt & præmiis inuitet, Bina bouum vobis Troia, &c. deinde genera certaminum. Quive pedum cursu valet, &c. & orationem auspicato concludit, dicendo Ore fauete omnes, & cingite tempora ramis. *Exul* Extra solum suum. *Argolico ve mari.* Ionio & Adriatico. *Depressus.* Occupatus, & proprie nauigantiu est: vt D. prenus olim statio tatissima nautis. *Vrbe Mycena.* Græce dixit. Vnde singularem numerum posuit. Mycenæ autem sicut Thebæ. Iuuenalis. *Atque vetus Thebe centum iacet obrura portis.* Vt sit Mycene Mycenes: vt Agæue Agæues. Potest exinde Latinam fecisse declinationem: numerum posuit pro numero, Mycenæ autem, Mycena huius Mycenæ: vt Fidenæ, & est Periphæsis Vrbe Mycenæ, id est Mycenis: vt Vrbeu Parau. *Annua vota tamen solenneisque.* Hæc quasi numini. Et vota noue funebre sacrificium dixit, id est ludos funebres, cum vota rerum secundarum sint. *Sine diuis.* Congruis aut certe debitis. Sunt enim tantum superiorum: munera sunt inferorum: vt in Bucolicis, Phœbo sua semper apud me Munera sunt lauri, & suaue rubens hyacinthus. Paris autem altari quæ superiorum deorum sunt, & hoc ideo quia Anchites iam deus est. *Nunc vltro.* Argumentum à minore ad maius. Vltro autem, aut vltra, id est intuper, hoc est amplius numina præstiterunt aut vltro, id est sponte sua, non oprantibus vel volentibus nobis. Vult enim ob hoc tempestatem ortam non vt ab Italia depellerentur: sed vt læra renouarentur Anchitæ. *Sine numine diuina.* Sine voluntate & sine auctoritate. *Intramus.* Pro intrauimus. *Celebremus honorem.* Quomodo lætum honorem aut pro nos læti? & honorem dicit non exsequias. Nam & ventos quasi à numine vult petere. Et eum deum vbique memorat cum in subiequentibus etiam vino libarit, aut quod mortuis non licebat. *Postcæmus ventos.* Vtrum tum, id est tum Deinde petamus ventos, & vtrum à diis, an ab Anchitæ quem deum per templa commemorat. *Posita.* Conscripta: vt, Et posuere in montibus vrbeu Pallantis proau de nomine Pallanteum. Dicit autem, Petamus etiam hoc, vt velit nos sibi sacra persolvere: & bene sacra tanquam de deo, & vrbe posita, hoc est non quasi exules & vagi.

Bina bouum vobis Troia generatus Aestes
Dat numero capita in nauis: adhibete penates
Et patrios epulis, & quos colit hospes Aestes.
Prætere, si nona diem mortalibus almum.
Aurora exultetis, & adis que retexerit orbem,
Prima cita Teucris ponam certamina classis.
Quique pedum cursu valet, & qui viribus audax:
Aut iaculo incedit melior, lenibusve sagittis:
Seu crudo fidit pugnam committere castu.
Cuncti adsint, meritaque expectent, præmia palma.
Ore fauete omnes, & cingite tempora ramis.

In nauis. Per nauis, in enim multa significat, vt diximus supra. *Quos colit hospes Aestes.* Non ait Siculos, Sed quos Aestes incolit. *Si nona diem mortalibus almum.* Aut pro confirmatiua posita est, vt, Vestro, si munere tellus, vt sit si pro eum, id est cum venerit, aut Si pro dubitatiua est, vt accipiamus almum, serenum, id est si dederit diem serenum, & talem qualis ludus aptus est. Ergo non de die qui certus est, dubitat, sed de serenitate. Vnde paulo post, Serena iam luce. Et sciendum: quia apud maiores vbi quis fuisset extinctus: ad domum iuam referebatur. Vnde est, Sedibus hunc refer ante suis, & conde sepulchro, & illic septem erat diebus, octauo incendebatur.

latur, nono
honorem m
peliebantur
pro quando
Ergo dicit
test non i
idit melior
Infidit iacu
iaculatores.
absoluto, se
simpliciter
B
habet etiam
ris sine dip
quod sequi
necessaria e
hoc est bon
sum futur
te linguæ
felis ludu
quos om
C
9
D
Mater
supens,
lis est My
tate pater
to h'cto g
etiam in c
lum edidit
lent, & cu
decum dicit
h' dicitur
lucit in my
postea quon
dicitur in Si
Ilium, cum
habuisse He
netus quon
ma sequitur
pulo. C. robe
Hana. Ter
ner. V. mbr
tundant, vt
stimurum
tim impari
gaudet. P
Purpur eos
cognoscit

A batur, nono sepeliebatur. Vnde Horatius, *Nonuendiales dissipare pulueres*. Vnde etiam ludi qui in honorem mortuorum celebrabantur, nonuendiales dicuntur. Sciendum quia etiam domi suæ sepeliebantur, vnde orta est consuetudo, vt dii penates colantur in domibus. Nonnulli tamen si pro quando accipiunt. *Prima*. Re vera prima. Nam cætera non eo quo dicit edituris est ordine. Ergo *etiam* & *etiam*. *Quique pedum*. Id est hinc vel inde. *Viribus a. dax*. Hoc ad omnia pertinet. Et potest non subdistingui, quamuis quidam luctationem accipiant, quod non reddidit. *Aut iaculo inedit melior, lesibusque sagittis*. Id est iactu velocium sagittarum: vt vacet *vs*. Sic ista iunxit in nono, Infidiis iaculo & longe fallente sagitta. Id est iaculo longe fallentis sagittæ. Nam non exhibuit iaculatores. Aut notandum quod iaculatores promisit, nec exhibuit. *Melior*. Comparatiuum pro absoluto, sed in vsu, iam, & pro absolutis accipiuntur. *Crudo cæsu*. Aut crudeli, aut duro. Vt sit simpliciter dictum quod ex corio duro sit cæsus, aut per diphthongon pugilum arma significat. **B** habet etiam pluralem numerum, & est quatuor forma. Nam cæsus cæsi numeri tantum singularis sine diphthongo balteum Veneris significat. *Premia palma*. Id est virtutis: a præcedenti, id quod sequitur. *Ore fauete*. Apud sermone vsus est, & sacrificio & ludis. Nam in sacris taciturnitas necessaria est, quod etiam præco magistratu sacrificante dicebat, fauete linguis, fauete vocibus, hoc est bona omina habere, aut tacete. In ludis quoque necessarius fauor est, quem propter plausum futuris spectatoribus dicit. Fauet autem ore quis per taciturnitatem. Horatius posuit, *Fauete linguis, carmina non prius audita misarum Sacerdos*. *Cingite tempora ramis*. Ex Romano more. Nam festis ludis omnis ætas coronata spectabat, quod ostendit per Æneam, *Acestem, Alcanium*, per quos omnem demonstrat ætatem.

C *Sic fatuus, velat materna tempora myrto:*
Hoc Helymus facit, hoc cui maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius, sequitur quos cætera pubes.
Ille e concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum magna medijs comitante cæterua.
Hic duorite mero libans carchesia Baccho
Fundit humi: duo lacte nouo, duo sanguine sacro.
Purpureosque iacit flores, ac talia fatur:

D *Materna myrto*. Vel quasi filius, vel quasi Veneris sacrificaturus marito. Et quia dixerit ramis superius, ipse reddidit cum dicit myrto. Vnde autem myrtus Veneri dicata est? Fabula autem talis est: Myra Cinyræ filia cum adamasset patrem, & eius se tu pro nocturnis horis captata ebrietate paterna subiecisset, grauidaque eadem esset facta, pro dito incesto cum patrem insequentem se in isto gladio fugeret in arborem veria est: quæ cum infantem quem intra vterum habuerat etiam in cortice retineret, percussa, vt quidam volunt, a patris gladio, vt quidam, ab apro passuulum edidit, quem educatum Nymphæ Adonem appellauerunt, hunc Venus vehementissime dilexit, & cum ira Martis ab apro esset occisus, sanguinem eius vertit in florem qui nunquam vento decurti dicitur. Arborem quoque myrtum, ex qua puer natus fuerat, tutela suæ adscriptur: quævis dicat ideo myrtum Veneri dicatam, quia cum e mari exisset ne nudus conspiceretur, conlatuit in myrto, vel quia fragilis est arbor ipsa, vt amor inconstans, vel quia iucundi odoris, vt Sic postea quoniam suaueis miscetis odores. *Eclog. 2. Hoc Elymus fatuus*. Princeps Troianorum, qui dicitur in Sicilia condidisse ciuitates Ascam, Entellam, Egestam. Alij dicunt eum post incensum Ilium, cum Acestem in Siciliam venisse, eique participem fuisse. Alij Anchisæ notum filium tradunt habuisse Helymum regem in Sicilia genitum, Elycis fratrem fuisse dicunt. *Huius maturus*. Honestus quam si ævo maturo diceret, vel certe æui maturi. *Sequitur*. Imitatur, vt Victricia que arma sequitur. *Rite*. Secundum ritum sacrificij, quod exigebat vt libaret de mero aut Baccho, id est puto. *Carchesia* genus poculorum est. Dicitur autem & summitas mali per quam tunc traherent. *Humi*. Terræ. *Lacte nouo*. Aut statim multo: aut post scetum, quod colostrum dicitur neutro genere. *Vmbra* autem sanguine & lacte satiantur, vnde femina quæ mortuos persequuntur vbera tundunt, vt lac exprimant. Cuncti autem se lacerant vt sanguinem effundant. *Sanguine sacro*. Victimarum: vt diximus supra. Et notandum quia partim quasi mortuo pari numero sacrificat: partim impari, quasi deo: vt Cædit quinas de more bidentes. Nam legimus: Numero deus impare gaudet. *Purpureosque iacit flores*. Ad sanguinis imitationem, in quo est sedes anime. Sic in sexto, Purpureos ipargam flores. Item, Purpureasque super velles velamina nota. scilicet, vt sedis suæ cognouit imitationem.

10 *Salve sancto parens iterum saluete recepti*
Nequicquam cineres, animaeque umbraeque paterne.
Non licuit fines Italos fataliaque arua,
Nec tecum Ausonium (quicumque est) quaerere Tybrim.
Dixerat, haec, adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexu placide tumulum, lapsusque per aras:
Carulea cui terga nota, maculosus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerso sole colores.

Salve sancto parens. Salve & Vale secundum Varronem in logistoricis synonyma sunt. Vnde his & in salutatione utimur, & in execrationibus: vt, *Valeant qui inter nos dissidium volunt.* Vnde etiam hæc mortuis dicimus: non quod eis optemus salutem, in quibus nulla esse potest: sed vt significemus nos sic digredi, vt ostendamus eos nunquam in nostram communionem esse venturos. Et hoc verbum *Salve* apud auctores bonos, ter enunciatu inuenitur, *Salve Salve refalve ter.* *Iterum.* Pro secundo, hic distinguendum: nam quo tempore sepeliit eum, dixit sine dubio *salve & vale.* *Recepti nequicquam cineres.* Cineres pro ipso patre posuit: ac si diceret, *salve pater de Troia periculis liberate.* Nequicquam autem sine caula, propter quod sequitur, *Non licuit fines Italos fataliaque arua.* Alij ad historiam supradictam referunt distinctione mutata, vt dicant, *Recepti iterum cineres semel ex Troia, semel à Diomede:* qui dicitur ossa eius eruta cum Palladio reddidisse *Eneæ.* Nequicquam autem secundum Epicureos, qui dicunt omnia perire cum corpore. *Animaque, umbraque paterne:* Vocatius pluralis est. Nam Plato, & Aristoteles & omnes periti dicunt in homine quatuor esse animas: Vnam intellectualem per quam & cogitare, & iudicare possumus. Alteram esse sensualem, vt in mutis animalibus: in quibus est sensus & timoris & gaudij. Esse etiam vitalem vt in vermibus qui tantum mouentur. Esse etiam quartam infra omnes, quæ physice vocatur naturalitas: vt est in herbis & in arboribus, quæ etiam motu carent, vitam tamen habent. Nam & nascuntur, & crescunt, & pereunt. Inde est, Atque interfice menses. His rebus colligitur hominem harum omnium animarum esse participem. Vnde & Salustius ait, *Alterum nobis cum dijs, alterum cum belluis commune est.* De vmbriis autem facilis est probatio. Nam si quatuor sunt animæ, sequitur vt tot sint vmbrae: vt si quis inter duas ster lucernas, geminam vmbra creat. Hoc autem de animis etiam Lucretius asserit: sed non tantum veritari studet, quam sectæ Epicureæ. Alij ista fugientes, dicunt animæ & vmbrae genituum esse singularem: vt sit, cineres vmbrae & animæ paterne, quod non valde probandum est. Nec enim vmbra, aut anima cineres habet. *Quicumque est.* Aut quia adhuc eum nusquam vidit, aut tedio longæ navigationis hoc dicit. *Adytis ab imis.* Ecce: Sicut dictum est, vbi tanquam de deo loquitur, templorum enim & deorum adita dicimus. *Lubricus anguis.* Labilis, alias locum dicit: vt, *Per lubrica surgens.* Alij hoc secundum Platonem dictum volunt, qui ait animas per septem circulos ad corpora penetrare. *Septem ingens gyros.* Loci genium per magnitudinem vult probare, Nullus enim sine genio locus est: qui per anguem plerunque ostenditur. *Perfusa, Pingo duos angues: puero (sacer est locus) extra Moyses.* Sane hunc locum de Homero sumpsit, qui inducit Græcos apud Aulidem omen futuri decennalis belli ex serpente collegisse: qui etiam matrem consumpsit nouem puellis comedis. Ita ergo nunc etiam *Eneæ* omen sui erroris ostenditur septem gyris. Nam septimus ei annus est finis erroris: & est optimum figmentum. Annus enim secundum *Aegyptios* indicabatur ante inuentas literas picto dracone caudam suam mordente: quia in se recurrit. *Gyros.* Nomen legimus: verbum exinde non inuenimus. *Amplexu placide.* Hoc est molliter, quiete repens, nec dixit corripuit sed amplexus est. *Carulea cui terga nota, maculosus & auro Squamam incendebat fulgor.* Caruleæ notæ, & auro maculosus fulgor, hoc est pro auri fulgor. *Incendebat.* Id est illustrabat.

11 *Obstupuit visu Aeneas: ille agmine longo*
Tandem inter paternas & lenia pocula serpens,
Libauitque dapes, rursusque innoxius imo
Succesit inuulso, & depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptis genitori instruat honores,
Incertus genuumne loci, famulumne parentis

Esse

A *Esse putet, cedit quinas de more bidentes,
Totque sues, totidem nigrantes terga iuencos:
Vinaque fundebat, pateris: animamque vocabat,
Anchisa magni, manesque Acheronte remissos,
Nec non & socy, qua cuique est copia, lati
Dona ferunt: onerantque aras, maectantque iuencos.
Ordine athena locant alij, susique per herbam
Subijciunt, verubus prunas, & viscera torrent.*

B *Agmine longo tandem.* Post illos giros tandem longo reperere coepit Agmine, id est impetu, tractu. *Serpens.* Participium est, non nomen: ac si diceret repens. *Libavitque dapes.* Leuiter gustavit epulas superpositas, quæ silicernium vocantur quasi silicernium, super silicem positum. *Depasta altaria.* Altaria species ararum, depasta autem, non à se: Nam supra ait, Libavitque dapes. Sed hoc dicit, tam diu permansit, quandiu cuncta aris superposita facer ignis absumeret. *Geniumque loci.* Quia (vt diximus) nullus locus sine genio est. *Famulumque parentu.* Fuit enim hæc maiorum consuetudo, sicut hodieque apud Indos est, vt quotiens reges moriebantur, cum his dilecti equi vel ierui, & vna de vxoribus charior circa rogum occisi incenderentur. Inter quas de hoc erat magna contentio. Possimus ergo famulum, seruum sepultum cum Anchisa accipere: quem per Apotheosin deum ostendit effectum. Vnde ei famulum dat quasi ministrum. Singula enim numina habent inferiores potestates quasi ministra: vt Venus Adonim: Diana Virbium. Aut certe secundum Pythagoram dicit, qui primus deprehendit de medulla hominis, quæ est in spina, anguem creat: quod etiam Ouidius in quinto decimo Metamorphoseon dicit, loquente Pythagora. *Nigrantes terga.* Nigra terga habentes. *Manesque Acheronte remissos.* Aut venientes de Acheronte ad hanc parentationem: aut certe remissos Acheronte, qui tam in Acheronte non essent post Apotheosin, Remissos, vt remitterentur, post diuinitatis confirmationem. *Quæ cuique est copia.* Pro sua quisque facultate. *Lati dona ferunt.* Alacres libenter & ipsi conferunt parentationem. *Fusi.* Id est strati.

D 12 *Expectata dies aderat, nonamque serena
Auroram Phæihontis equi iam luce vehebant:
Famaque finitimos, & clari nomen Aceste
Exciterat: lato complerant littora coetu.
Vfuri Aeneadas, pars & certare parati.
Munera principio ante oculos, circoque locantur
In medio sacri tripodis, viridesque corona,
Et palma, pretium victoribus, armaque, & ostræ
Perfusa vestes, argenti, aurique talenta:
Et tuba commissos medio canit aggere ludos.*

E *Phæihontis.* Solis, & non tō cognouit. Sane de Phaetonte fabulam in decimo plenius iuuenies. *Circos.* Hoc est in spatio ludorum loco. *Fama finitimos.* Vtrum per se potius audierat, an & ipsa ad Acesten referenda, an subtiliter ad Aeneas fama, nomen ad Acesten. *Exciterat.* Euocauerat, Inuitauerat. *Lato coetu.* Pro ipsi lati. *Vfuri Aeneadas.* Potest & absolute accipi vfuri Aeneadas, potest & per Iyllepsin subaudiri certantes. *Certare parati.* Hoc est parati ad certandum. *Locantur.* Ponuntur. *Sacri tripodis.* Sic pulchri vt sacros putares: vel quales sacri solent, nec enim sacrilegus erat vt sacra dona, et sic dictum est, vt Dodoneisque leberas: quales sunt in Dodona. *Et palma pretium victoribus.* Zeugma vtriusque lateris. Nam victoribus pretium, & ad iupradicta & ad dicenda pertinet. *Argenti aurique talenta.* Talenti secundum varias gentes varium pondus est: sed apud Romanos talentum est septuaginta libra, sicut Plautus ostendit in Muffellaria, qui ait duo talenta esse centum quadraginta libras. Legimus etiam talentum esse paululum quiddam. Nam Homerus in ludis funebribus Patrocli, vltima præmia dicit duo talenta. *Quod non cogit aliquid minimum intelligere.* Nam si primus victor bouem accipit, consequens non est vt dicamus vltimum tam magnum accepisse præmium. Vnde apparet talentum etiam minimum quiddam significare. *Et tuba commissos.* Romano more: sicut hodieque videmus

omnibus ludis funebribus, ut sunt diuorum. Nam si sacri sunt, sed est festi, lostrantur faculis. Ante A
etiam ab hymnis incipiebant. *Commissos canit...**

13

*Prima pares ineunt, grauibus certam na remis
Quatuor ex omni delecte classe carina.
Velocem Mnestheus agit acris remige Pristin:
Mox Italus Mnestheus genus à quo nemine Memmi:
Ingeniemque Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana versu
Impollant, terno consurgunt ordine remi.
Sergestusque, domus tenet à quo Seresia nomen,
Centauro inuehitur magna: Scyllaque Cloanthus
Cerulea, genus unde tibi Romane Cluenti.*

Prima certamina. Punico bello primum nauachiam ad exercitum instituere Romani: postquam probarunt gentes etiam nauali certamine plurimum posse: ad quam rem in hoc certamine alludit poeta. *Pares.* Aut pariter, aut diuersis comparabiles rebus: ut sequentia indicant, Melior remis, sed pondere pinus. Ordine remorum quantum modo triremem dicit. * Aut pares ita ut ante certamen videbantur. *Grauibus remis.* Fortibus: ut, Ferit ense grauem Tymbræus Olym. Nam graues inferunt tarditatem. *Remige.* Erit nominatiuus remia. Serenus, *Semi, emex.* Harulis. *Pristin* Vel à tutela depicta, *id est vndas incidere à secatione fluctuum.* *Mox Italus.* Subaudis futurus. Ipse enim familiar Memmiorum constituit. Et bene laudat familias nobilium. Nam à Sergio Sergia familia fuit: à Cloanthe Cloentia: à Gya Gymania, cuius nunc facit mentionem. Nobiles autem familias à Troianis fuisse Iuuenalis ostendit, ut *Iubet à præcone vocari Ipsos Traingenas.* A quo nomine. Scilicet Mnesthei. & Mnestheus sic est ut Tydeus. Nam diphthongus Græca est. *Memmi.* Pro Memmiorum genitiuus singularis pro plurali, vel à quo nomine genus Ital.. * *Memmi.* à quo nomine genus Memmij. * genitiuus singularis nominatiuus pluralis. *Ingeni mole.* Motu: ut, Magna se mole mouentem. *Chimæram.* Fabula ex quo hoc nomen translatum est, talis est: Bellerofontes admissa per ignorantiam cade, profugit ad Prætum Argiuorum regem: à quo cum esset susceptus hospitio à Sthenebœa vxore eius adamatus de stupro interpellatus est, qui cum frequentius hoc se indicaturum Præto minaretur, præoccupatus à Sthenebœa ipse apud Prætum accusatus est, tanquam reginæ castitatem adpetisset, quem cum Præto ad Iouatem Lycia regem, focerum suum cum literis signatis, quibus præcipiebat ut puniretur misisset, Iouates Bellerofontem aduersus Tympios siue Solimos, gentem ferocissimam misit, quos cum ille superasset, reuertens insidias quas sibi Iouates struxerat incidit, quibus prostratis nouissime missus aduersus Chimæram triplex monstrum, siquidem prima pars leo erat, posterior draco, in medio caput capræ quod ignes efflabat. Hanc ille vectus Pegaso equo qui volabat, occidit. Miratus hanc constantiam Iouates filiam suam ei cum parte regni in matrimonio dedit. *Vrbis opus.* Tam magna ut vibem putares. *Triplici versu.* Omnes enim Triremes fuerunt. Versu autem, aut ordine, ut, Ille etiam seras in versum distulit vltimos, aut versu, tractu: à verrendo: ut, Equora vertebant caudis, astumque secabant. Sane vnus est lenius, & est Græcum, nam illi *tyes* dicunt. *Pubes impollunt.* Figura est: ut, Pars in frustra secant. Et sciendum inter Barbarismum & Lexin, hoc est, Latinam & perfectam elocutionem, Metaplasmum esse qui in vno sermone sit ratione vitiosus. Item inter Solæcismum & Schema, id est perfectam sermonum connexionem figura est quæ sit contextu sermonum ratione vitiosa. Ergo Metaplasma & figura media sunt, & discernuntur peritia & imperitia. Sunt autem ad ornatum. *Domus Sergia.* Familia: ut, Da propriam Tymbræe domum; Et inde est Sergius Catilina. *Tenet.* Ultra tenet vel seruat. *Centauro magna.* Feminini est generis, si de nauis dicas: ut in Eunuchum. Sed sciendum genera plerumque confundi, aut metri, aut hiatus causa. Sic Horatius, *Nec e. pido ferdida aufert.* Cum significantes cupiditatem feminino genere dicamus. Ipse etiam Virgilius ait Timidi damna, ceruique fugaces: cum ipse secundum fidem dixerit: Cum canibus timidi veniunt ad pocula damna. At Horatius, *Et sup. riecho pauide natant aquore damna.* Cerulea. Aut nigra, aut alta carina. Omne enim altum nigrum est: ut Scrupea tuta lacu nigro, nemorumque tenebris. *Cluenti.* Ad ipsum Apostropha est.

L4

Est procul in pelago saxum, Spumantia contra

Littora

A Littora, quod tumidis submersum tunditur olim
 Fluctibus, hyberni condunt ubi sidera cori:
 Tranquillo silet, immotaque attollitur unda
 Campus, & apricis statio gratissima mergis.
 Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
 Constituit, signum nautis, pater: vnde reuerti
 Scirent, & longos ubi circumflectere cursus.
 B Tum loca sorte legunt: ipsique in puppibus auro
 Ductores longo effulgent, ostroque decori.
 Cætera populea velatur fronde iuuentus,
 Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit:
 Confidunt transtris, intentaque brachia remis
 Intenti expectant, signum: exultantisque haurit
 Corda pavor pulsans, laudumque arrecta cupido.

Est procul. Modo nimis longe, vt & supra diximus. Sic in Bucolicis de nimia vicinitate ait, Ser-
 ta procul tantum capiti delapsa iacebant. Interdum & satis longe significat. *Olim*. Tunc fere cum
 cori nubibus abscondunt & obruunt sidera. *Tranquillo*. Melius septimus est quam datiuus. *Camp-*
 C *pus*. Saxi latitudo. *Apricus*. Sole gaudentibus. Sane apricus & locus dicitur sole calens. quod est
 opaco & abdito contrarium: & apricos dicimus locis apricis gaudentes. Virgilius, Duceret a-
 pricis in collibus vna colorem. Persius, *Nostra vt Floralia possint Aprici meminisse senes*. Apricum
 autem quæsi *ut vna essent*, sine frigore, inde & Africa quod est calidior. *Mergis*. Etacus Priami fi-
 lius fuit: hic se præcipitavit de muro, nec periit, & cum hoc sæpius faceret, deorum miseratione
 in avem versus est: quæ ad imitationem præcipitandi quasi idem facit sæpe mergendo. *Fronden-*
 ti ex *Ilice*. Hæc enim arbor in tutela Iouis est, & frondenti, pro frondente, datiuum pro ablatiuo.
Circumflectere. Bene vno sermone & profectioem complexus est, & reuersionem. *Legunt*. Eli-
 D gunt. *Ductores*. Domini nauium, non gubernatores. *Populea velatur fronde iuuentus*. Hebe Græce
 est iuuentus filia Iunonis, vxor Herculis. Nunc ergo aut propter hoc iuuentus vitur populeis
 coronis: aut imitatione virtutis. Populus enim Herculi consecrata est: vt Populus Alcide gratifi-
 C *sima*. Aut populea, quia ludi funebres sunt, & hæc arbor ab Hercule ab inferis allata est, cum ca-
 neq; Cerberum extraheret, nam & ipsa arbor acerusia vocatur. *Nudatos*. Bene nudatos: quia ve-
 ste recti esse consueverunt. Nam nudum est quod nunquam regi solet, vt facies. *Oleo perfusa*. Oleo
 perfusos habens. *Transtris*. Et transtra dicuntur & iuga, vt in sexto. Inde alias animas, quæ per iu-
 ga longa sedebant. *Intenta*. Porrecta, & bene eodem sermone in diuersis vsus est rebus. Aliter e-
 nim brachia, aliter intendimus mentem. *Exultantique haurit Corda pavor pulsans*. Hypallage omni
 parte pulsans pavor corda haurit, id est ferit, & exultare facit, vt, Latus haurit apertum. *Laudum-*
 que. Ne esset turpe quod ait pavor. Sane istæ sunt prolusiones bellorum, vnde etiam ad tubam
 E geruntur. Sed sciendum maioris ætatis funera ad tubam solere perferri. Persius, *Hinc tuba can-*
 dele. Minoris vero ad tibia: vt Stattius de Archemoro, *Tibia enim teneros solitum d. auerere manos*.

35 Inde ubi clara dedit sonitum tuba, sinibus omnes
 Haud mora profluere suis: ferit æthera clamor
 Nauticus, adductis spumant freta versa lacertis.
 Insidunt pariter sulcos, totumque dehiscit
 Conuulsum remis rostrisque stridentibus æquor.
 F Non tam precipites bisugo certamine campum,
 Corripuere, ruuntque effusi carcere currus:
 Nec sic immixtis aurige undantia lora
 Concussere iugis, promique in verbera pendunt,
 Tum plausu fremi, uque virum, studisque fauentium
 Consonat, omne nemus: vocemque inclusa voluunt
 Littora, pulsati colles clamore resultant.

Finibus omnes. Secundum naturam ante generali vsus est descriptione, venturus ad specialitatem. *Præcipites.* Festinantes: vt, *Præcipites* vagantur viri, & est hyperbole. *Bi iugo.* Pro bigarum: morte dixit. Sane & hoc celeritatis est. Plures enim se impediunt. *Carceres.* Viripauit. Nam carcer est numero tantum singulari, custodia noxiorum. Carceres vero numero tantum plurali ostia quibus equi arcentur: vnde & carceres, quasi arceres secundum Varronem. *Iugis.* Pro equis iugalibus. *Vndantia.* Large effusa. *Consonas.* Ideo consonat propter echo. Nostræ enim vocis est æmula: vnde & *Resulant* ait.

- 16 *Effugit ante alios, primusque elabitur vndis*
Turbam inter fremitumque Gyas quem deinde Cloanthus
Consequitur melior remis, sed pondere pinus
Tarda tenet, post hos æquo discrimine Pristis
Centaurusque locum tendunt, seperare priorem:
Et nunc Pristis abit, nunc victam præterit ingens
Centaurus, nunc vna ambo, iunctisque feruntur
Frontibus, & longæ sulcant, vada salsa carine.

Elabitur. Præcurrit celeriter: vt, Labere nympha polo. *Turbam inter.* Tumultum, hoc est in ipso principio. *Discrimine.* Vel interlitio vel certamini vel curiu. Et bene variat, nunc naues, nunc ductores commemorans. *Priorem.* Inter se, hoc est tertium.

- 17 *Iamque propinquabant scopulo, metanque tenebant,*
Cum princeps, medioque Gyas in gurgite victor
Rectorem nauis compellat, voce Menæten:
Quo tantum mihi dexter abis: huc dirige cursum:
Littus ama, & leuas stringat, sine palmula cantes:
Altum atq; teneant, dixit, sed cæca Menætes
Saxa timens, proram pelagi detorqueat ad vndas,
Quo diuersus abis: iterum, pete saxa Menæte,
Cum clamore Gyas reuocabat: & ecce Cloanthum
Respicit instantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter nauemque Gya, scopulosque sonantes
Radit iter leuam interior, subitusque priorem
Præterit, & metis tenet æquora iura relittis.

Metanque tenebant. Nauticum verbum. *Princeps.* Modo ordinis est. *Quo tantum mihi.* Vacat mihi, vt solet plerunque. *Littus ama.* Littus est omne quod aqua alluitur. Vnde & saxum littus vocauit. *Stringat.* Radat: ac si diceret, Hoc volo quod times. *Palmula.* Extrema pars remi in modum palmæ protenta. *Iterum.* Hoc verbum & à poeta potest dici, vt, Iterum reuocabat: & à Gya, vt Quo abis iterum: non, iterum pete. *Inter nauemque.* que vacat.

- 18 *Tum vero exarsit inueni dolor ossibus ingens,*
Nec lachrymis caruere genu: segnemque Menæten,
Oblitus decoris que sui, sociumque salutis,
In mare præcipitem puppi deturbat, ab alta:
Ipse gubernaculo rector subit, ipse magister:
Horaturque viros, clauumque ad littora torquet.
At grauis ut fundo vix tandem redditus imo est
Iam senior, madidaque fluens in veste Menætes,
Summa petiit scopuli, sicæque in rupe resedit.
Illum & labentem Teucris, & risere natantem,
Et falsos rident, reuocentem pectore fluctus.

A *Exarsit iuueni. Causa pendet ex causa. Horatius, Non ego hoc ferrem calidus iuuenta consule Planco. Nec lacrymis carere gene. Nimirascentum est. Cicero de Verre, Cum irasceretur, lacrymas vix interdum temerat. Decorisque sui. Inhonestum enim est irasci, duci præsertim. Sociumque salutis. Possimus intelligere oblitus salutis suæ socium, id est gubernatorem. Possimus & socium salutis oblitus, pro lociorum, præcipitato scilicet gubernatore. Ipse gubernaculo. Ut ostenderet nihil esse quod etiam ipse qui non profusus erat posset implere. Ut in VI. Æneid. Cui deinde subibit. Hortaturque viros. Aut ipse dicit Celeuma. Nam hortatores dicuntur, aut id hortatur ideo quia consternati fuerant, perditio gubernatore. Clauum. Fustem gubernaculi. Tam senior madidamque fluens in veste Menases. Contra illud, quia occurrebat gubernatorem narranti peritum fuisse debere: addidit seniore veste madida. Et ideo grauis madida. Fluens autem id est, cui vestis fluebat. honeste locutus est: sic Iuuenalis, Et multo stillaret penula nimbo. Riseret natantem. Vnde in ludis voluptas quaeritur. Reuumentem. Sæpius vomentem, vel quod diu hauserat.*

Hic lata extremis spes est accensa duobus,
Sergesto, Mnesteoque, Gyam superare morantem.
Sergestis capit ante locum, scopuloque propinquat:
Nec tota tamen ille præeunte carina:

Parte prior: partem vostro premit amula Pristis.
At media socios incedens naue per ipsos
Hortatur Mnesteus, Nunc nunc insurgite remis
Hectori socij, Troia quos sorte suprema
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus usi,
Ionioque mari, Maleaque sequacibus undis.

Non iam prima peto Mnesteus, neque vincere certo:
(Quamquam, o) sed superent, quibus hoc Neptune dedisti.

Extremos prædeat, redisse: hoc vincite ciues,

D Et prohibete nefas. Olli certamine summo
Procumbunt, vastis tremis ictibus ærea puppis,
Subtrahiturque solum, tum creber anhelitus artus
Aridaque ora quatit: sudor fluit undique riuis.

Morantem. Imperitia gubernantis. *Æmula pristis* Eiusdem rei studiosa. Ut, illo æmulo atque imitatore sudoriorum meorum. Cicero in Cælarianis. Alias inimicum significat. *Insurgite*. E contra Lucanus, *Atque in transiit undam. Hectori*. Aut fortissim: qualis Hector fuit, aut quondam Hectoris. *Getulis*. Africanis, à parte totum. Nam Getulia Mediterranea est. Syrtis vero iuxta Libyam sunt, sic de Syrtibus Horatius, *Vbi manna semper estuas unda*. Fuisse autem Troianos in Syrtibus ille indicat versus, *In breui & Syrtis vrget, miserabile visu. Ionio mari*. Quando iuxta Charybdis nauigauerunt. *Maleaque*. Malea promontorium est Laonicæ provincie: vnde sunt sequaces, id est persecutrices: *vi*, Capiteæque sequaces includunt. *Prima*. Quasi quæ soleo. *Mnestheus*. Ille victor semper. *Neque vincite*. Loco victoriae sic ultimos non redire. *Nefas*. Modo opprobrium. *Ærea*. Fortis: vt, *Et iunctos temo trahat æreus orbis*. Nam puppis ærea non est, sed prora. *Subtrahiturque solum*. Vnicuique rei quod subiacet, vnde est solum naus, mare, & aer, autum, & est verbum cuius perlucida significatio per naturam non inuenitur. *Riuis*. Quasi riuis more riuorum: ac si riuasim diceret.

F 20 Attulit ipse viris optatum casus honorem.
Nanque furens animi dum proram ad saxa suburget
Interior, spatioque subit Sergestus iniquo,
Infelix saxis in procurentibus hæsit.
Concussa cautes, & acuto in murice remis
Obnixi crepuere, illisæque prora pependit.

*Consurgunt, nauta & magno clamore morantur,
Ferratasque sedes & acuta cuspide comos
Expediunt, fractosque legunt in gurgite remos.*

Furens ani ni. Fugate dixit ut, Præstans animi iuuenis. Interior. Sinisterior. Cicero, Quem omnia intus canere dicebant, Salustius. Igitur introitus prima Asia Bithinia est. Iniquo. Angusto: ut, Et Syllus infedit iniquis. Procurrentibus. Pro nentibus, & obiectis & velut obuiam venientibus. Arice. Saxi acumen emnens per tranquillitatem. Morantur. Id est retro agunt. Legunt. Vel Prætereunt: sed melius Legunt, id est collegunt. Nam sequitur, Et fractis discentem currete remis.

21 *At latius Mnestheus, successuque acrior ipso,
Agmine remorum celeri, ventisque vocatis
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis spelunca subito commota columba,
Cui domus, & dulces latebroso in pumice nidi,
Fertur in arua volans, plausumque exterrita pennis
Dat, tecto ingentem: mox aëre lapsa quieto
Radit iter liquidum, celeres neque commouet alas.
Sic Mnestheus, sic ipsa fuga secat, vltima Pristis
Æquora, sic illam fert impetus ipse volantem,
Et primum in scopulo luctantem deserit alto
Sergestum, breuib'que vadis frustra que vocantem
Auxilia, & fractis discentem currere remis.*

Prona. Vicina littoribus. Vnde altum, est longe positum. Columba. Vbiq; de his domesticis columbas Virgilius dicit, Peritus vero ait, Tenuoque columbo. Est similis. Nam agrestes, palumbes vocantur. Exterrita pennis. Pinnarum conuulsioue terrorem significans: ut, Timuitque D exterrita pinnis Ales. Non enim timet pinnis: sed indicat timorem, Radit. Secat. Liquidum, purum aërem. Frustra. Quis enim ei relicta victoria subueniret?

22 *Inde Gyan, ipsamque ingenti mole Chimeram
Consequitur: cedit, quoniam spoliata magistro est.
Solutus iamque ipso superest in fine Cloanthus,
Quem petit, & summis adnixus viribus urget.
Tum vero ingeminat clamor, cunctique sequentem
Instigant studius: resonat clamoribus ather.
Hi proprium decus & partum indignantur honorem,
Ni teneant, vitamque volunt pro laude pacisci.
Hos successus alii possunt, quia posse videntur.*

Ipsa superest in fine. Prope terminum certaminis. Vt spatia etiam plura superant, Transeat elapsus prior. Proprium decus. Quasi iam partam victoriam & honorem ni teneant, indignantur. Successus. Forticitas. Possunt, quia posse videntur. Sperabant victoriam opinione spectantium: ut, Cunctique sequentes Instigant studiis.

22 *Et fors æquatis cepissent premia rostris,
Ni palmas ponto tendens vitasque Cloanthus,
Fudisset que preces, diuosque in vota vocasset:
Dij quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis latus ego hoc candentem in litore taurum
Constituam ante aras, voti reus, extraque salsos
Porriciam in fluctus, & vinaliquentia fundam,
Dixit: eumque imis sub fluctibus audiit omnis*

Nereidum

A *Nereidum Phorcique chorus, Panopæaque virgo:
Et pater ipse manu magna Fortunus euntem
Impulit: illa Noto citius, volucrique sagitta
Ad terram fugit, & portu se condidit alto.*

Et fors. Pro fortasse. *Palmas virasque*. Diximus supra antiquum hoc esse. Carminius tamen dicit (qui de elocutionibus scripsit) per naturam vitiosum esse hanc elocutionem: & siue vtraque palmam, siue vtraque palmas dixerimus, esse in aliquo vsurpationem. *Imperium pelagi*. Id est, in pelago: vt, Dij quibus imperium est animarum. *Laetus*. Victoriâ præcedenti quod sequitur.

B *Ansæ ar.* De quibus paulo post, Pars spoliant aras. *Voti reus*. Debitor. Vnde vota soluentes, dicimus absolutos. Inde est, *Damnabis tu quoque votis*, quasi reos facies. *Projiciam*. Extâ proiciuntur in fluctus. *Aris* prociuntur. hoc est porriguntur. Nisi forte dicamus etiam fluctibus offerri. quod si est, *Forriciam* legendum est, id est porro iaciam. *Forcique*. Latine hic Forcus huius Forci dicimus: nam apud nos. Græca huius nominis non est declinatio. Est autem hic Forcus deus marinus. *Panopæaque virgo*. Vna de Nereidibus: quam ideo separatim dixit, vt illas non virgines intelligamus. *Porinus*. Deus marinus qui portubus præest. Et bene *impulit* eum ipse iam vicinum portui. Nota est autem fabula. Indignata Iuno quod ex pellice sua Semele natus Liber pater ab Ino matertera eius esset nutritus, Athamanti viro eius regi Thebanorum, siue, vt quidam volunt, Horchomeniorum, furorem immisit, qui cum occiso Learcho filio dum eum feram credit, Melicertum alterum filium cum Ino vxore sua persequeretur, & se illi in mare præcipitassent, voluntate numinum in deos versi sunt. Melicerta in Portunum, qui Græce Palæmon dicitur: Ino in matrem Matutam, quæ Græce dicitur Leucothea. *Portu se condidit alto*. Id est, vsque ad interiora peruenit.

24 *Tum satius Anchisa cunclis ex more vocatis
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique aduelat, tempora lauro:
Muneraque in nauis ternos aptare iuuenços,
Vinaque, & argenti magnum dat, ferre talentum.*
D *Ipsis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam, quam plurimâ circum
Purpura Meandro duplici Melibœa cucurrit:
Inextusque puer frondosa regius Ida
Veloces iaculo cervos, cursuque fatigat,
Acer anhelanti similis: quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Iouis armiger uncis.*
E *Longani palmas nequicquam ad sidera tendunt,
Custodes: sauitque canum latratu in auras.*

Ex more. Ludorum scilicet per præconem. *Victorem Primum Cloanthum* subaudis. Nam & illi duo victores Sergesti: vnde paulo post habet: *Quem modo natali Mnetheus certamine victor Consequitur. Dat ferre.* Græcum est duo verba coniungere, vt paulo post: *Donat habere viro.* sed hoc datur poetis. *Magnum talentum*. Vt diximus, quoddam breue: sed *magnum* dixit comparatione alterius. *Circum*. Id est in parte extrema: vt diximus *Meandro dupliis*. Flexuoso. & dicit, Erat in chlamide flexuosa & in se remeabilis purpura, in modum Meandri fluminis Caria: pro- uincia, qui sinuosus est. *Melibœa*. Melibœensis. Alij putant Milesia. Est autem ciuitas Thessaliæ. *Regius*. Troij regis Frygiæ filius. *Fatigat*. Laus picturæ, quasi gerat. *Acer*. Id est velox. *Præpes*. Modo volans. *Sublimem*. In altum. *Palmas ad sidera tollunt*. Aut mirantes: aut increpantes deos.

25 *At, qui deinde locum tenuit virtute secundum,
Leuibus huic hamis confertam, auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat, ipse,
Victor apud rapidum Simoenta sub Illo alto,*

Donat. habere viro, decus & tutamen in armis.
 Vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant.
 Multiplicem, connexi humeris: indutus at olim
 Demoleus, cursu palanteis Troas agebat.
 Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas,
 Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.

Virtute secundum. Quia primus favore vicerat numinum, Vnde & Præmia dantur Congrua: illi chlamys, deorum continens fabulam: huic lorica, id est virtutis insigne. *Hæmi auroque.* Hæmi aureis. *Simoenta.* Venit à nominatio Græco, non in u, sed in es, exeunte, vt *αμῶνις σιμῶντι*. *Sub Illo alio.* O breuis fit sequente vocali, *Decus & tutamen.* Quia triplex & aurea. *Phegeus Sagarisque.* Nominatim dicendo addidit laudem. *Cursu palanteis Troas agebat.* Ad Æneæ qui eum vicit pertinet laudem. *Cymbiaque.* Pocula sunt in modum cymbæ navis. *Aspera signis.* Hoc est *αἰσχρογόνα*.

26 *Iamque adeo donati omnes, opibusque superbi
 Puniceis ibant, euncti tempor a tænis:
 Cum seuo è scopulo multa vix arte reuulsus,
 Amissis remis, atque ordine debilis vno
 Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
 Qualis sæpe via deprehensus in aggere serpens,
 Ærea quem obliquum rota transit, aut grauis ictu
 Seminecem liquit saxo lacerumque viator:
 Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
 Parte ferox, ardensque oculis, & sibila colla
 Ardens attollens: pars vulnere clauda retentat,
 Nexantem nodis, seque in sua membra plicantem.
 Tali remigio navis se tarda mouebat:
 Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis.
 Sergestum Æneas promisso munere donat,
 Seruatam ob nauem latus sociosque reductos.
 Olli serua datur operum haud ignara Minerua,
 Cressa Genus, Pholœ geminique sub vbera nati.*

Omnes. Qui vicerunt scilicet *Puniceis tæni.* Vittis roleis: & significat lemniscatas coronas: quæ sunt de frondibus & discoloribus falcis, & sicut dicit Varro, magni honoris sunt. *Tænis* autem modo vittis: alias vittarum extremitates dicit: vt, Fit longæ tænia vittæ. *Arie.* Id est virtute. *Quod Græce αἰσχρογόνα* dicitur. *Atque ordine debilis vno.* Sergestus scilicet. Et bene ex mutatione conquisiuit ornatum. Nam irideri & sine honore esse, hominis estremis carere, nauis. *Vix in aggere.* Agger est media viæ eminentia, coaggeratis lapidibus strata. Vnde viæ agger dixit. *Ærea.* Fortis: vt Ærea puppis. *Græuis.* Fortis, vt Grauibus certamina remis. *Tortus.* Hos tortus, id est sine causa tentat incelsus. *Clauda.* Ab homine transtulit. Cicero, *Mancam ac debilem Præturam tuam. Membra.* Etiam hoc ab homine transtulit. *Vela facit tamen.* *αἰσχρογόνα*: Nam non præmisit, Quamquam remigare non possit. *Subit ostia.* Portus: vt supra diximus, ideo quia exitus fluminum frequenter portus efficiunt. *Promisso.* Aut magno: aut ante promisso, *αἰσχρογόνα*, vt intelligamus in omnibus ludis illud esse seruatum, Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. *Quod etiam in pictali ait certamine.* Victori velatum auro vittisque iuuenum: Ensem atque insiguem galeam solatia victo. Aut certe promississe eum intelligamus, quando vidit nauem periclitantem. *Operum haud ignara Minerua.* Perita lanificij. *Cressa gen.* Hoc est Cretensis, & hoc figura Græca: vt, Qui genus, vnde domo. *Pholœ.* Nomen proprium: erat autem lactans. Nam infantes lactantes dicimus.

A Gramineum in campum, quem collibus undique curuis
 Cingebant. Sylua: mediaque in valle theatri
 Circus erat, quo se multis cum millibus heros
 Confessu medium tulit, extructoque resedit.
 Hic, qui forte velint rapido contendere cursu.
 Inuitat pretiis animos, & premia ponit.
 Undique conueniunt Teucri, missisque Sicani:
 Nisus & Euryalus primi.
B Euryalus forma insignis, viridique iuuenta:
 Nisus amore pio pueri: quos deinde secutus
 Regius egregia Priami de stirpe Diore.
 Hunc Salius simul, & Patron: quorum alter Acarnau,
 Alter ab Arcadia, Tegea de sanguine gentis.
 Tum duo Trinacii iuuenes, Helymus, Panopsque,
 Adsueti syluis, comites senioris Aceste.
 Multi praterea, quos fama obscura recondit.

C Gramineum. Graminosum. Cicero de hastis. Bene etiam ne gramineas hastas. Quia gramineum est ex gramine, graminosum gramine abundans. Collibus undique curuis. Mutauit. Non enim sylua colles habet: sed est in collibus sylua. Debit dicere. Quem colles cingebant syluis. Mediaque in valle theatri. Media in valle erat circus theatri, id est spatium spectaculi. Et theatri Græce dixit à circumspexione. Omne spectaculum theatrum possumus dicere, *ὄρε τῆς δραπέρας*: non enim est speciale nomen. Confessu medium tulit. Ordo est. Quo se Æneas medium tulit eum multis millibus, & extructo conlesu resedit. *Animos. Eorum lubaudis. Missisque Sicani.* Quia ait. Pars & certare parati. Forma insignis. Id est decorus. Viridique iuuenta. Aetates omnes Varro sic diuidit: Infantiam, pueritiam, adolescentiam, iuuentam, senectam. Hæ tamen, sicut etiam de temporibus supra diximus, singula trifariam diuiduntur, ut sic prima viridis, præceps: hinc est, Et viridi iuuenta: & Cruda deo viridisque senectus: item Sallustius, *Sed Mithridates extrema pueritia regnum ingressus matre sua veneno interfecit. Amore pio pueri.* Calto, non infami, aut genitius est, & dicit eum ob hoc venisse, ne amicum relinqueret. aut distinguendum per se, & est nominatiuus pluralis: ut Pueri non referamus ad ætatem, sed ad agonale studium, in quo sunt puerorum & virorum separata certamina. Nam dicuntur, licet non sint vnus ætatis *uiridis adspic.* Acarnan. Epirota. Acarnania enim est pars Epiri. Tegea de sanguine gentis. Si deriuatiuum fuerit, de non sequitur, si Tegeæ legerimus, non stat versus, nisi addita de syllaba. Deriuatiuum autem ille indicat locus, Tunc lateri atque humeris Tegæum subligat ensiem. Tegæum autè oppidum est Arcadiæ, à Tegæo Arcadiæ filio. Helymus. Ecce vbi subtiliter Elymum cum Aceste ad Siciliam dicit venisse cum ait comites senioris Aceste. Adsueti syluis. Id est venatores. Quos fama obscura recondit. Hoc dicendo per contrarium illos omnes esse nobiles indicauit.

28 *Æneas* quibus in medijs sic deinde locutus:
 Accipite hæc animis, lætasque aduertite mentes:
 Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
 Gnossia bina dabo leuato lucida ferro
 Spicula, celatamque argento ferre bipennem.
 Omnibus hic erit vnus, honos: tres premia primi
 Accipient, stauaque caput necentur olina.
 Primus equum phaleris insignem victor habeto:
 Alter Amazoniam pharetram, plenamque sagittis
 Threicijs, lato quam circumplectitur auro
 Balteus, & reuerti subnecti fibula gemma.
 Tertius Argolica hæc galea contentus abito.

Gnossia. Cretensia. Gnossus enim ciuitas Crete. Et bene, sicut etiam in nauibus, & generalia

dat & specialia. *Leuato*. Nitido. vt. At leuem clypeum iubilatis cornibus. *Io. Primi*. Aliorum comparatione. Nam vnus est primus. *Flaua*. Viridi: vt supra, laipide fulua. *Phaleris*. Equorum ornamentis termino Græcus est. *Habeo*. Habeat: tertia per lona est à futuro imperatiui: quæ in hoc modo numeri singularis similis secundæ est. *Amazonam*. Quasi Amazoniam: vt Sacri Tripodes. *Balteus*. Balteus dicitur non tantum quo cingimur: sed etiam à quo arma dependent. *Contentis abito*. Quasi de paruo munere.

29 *Hæc ubi dicta. locum capiunt: signoque repente
Corripiunt spatia audito. limenque relinquunt.
Effusi, nimbo similes: simul vltima signant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Nisus
Emicat, & ventis & fulminis œvor alis.
Proximus hinc longo sed proximus intervallo,
Insequitur Salius: spatia post deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumque Helymus sequitur: quo deinde sub ipso
Ecce volat, calcemque terit iam calce Diorea,
Incumbens humeris: spatia & si plura supersint,
Transseat, elapsus prior ambiguumque relinquat.*

Corripiunt spatia. Raptim eunt, vt. *Corripit* Aeneas aditum custode sepulto. *Limemque relinquunt*. Aut regulam, aut signum de creta factum. *Simul vltima signant*. Intuentes & nocentes vltima spatia, id est finem curius auditate vincendi, & deest viui: vt Cicero, *Notat & designat oculis*. Aut signant vltima cumulorum, scilicet summam: signant vestigiis: vt alibi, *Vix summa vestigia signat arena*. *Primus abit*. Sicut & de nauibus post generalitatem transit ad specialitatem, & bene cum tribus statuta sint præmia, quinque commemorat scilicet caturis duobus. *Alis*. Velocitate: quia tam ventos, quam fulmina alata fingunt poeta: vt, *Et alitis austris*. *Proximus hinc*. Secundum hunc locum, proximum autem dicimus etiam longe positum nullo interueniente. *Quo deinde sub ipso*. Sub ipso, id est post ipsum, iuxta ipsum. *Calcem calce terit*. Calcem dicimus vnde teriam calcamus. Ergo non proprie dixit Calcem calce terit. Plantam enim calce potuit terere: vnde à parte totum accipiendum, id est calce pedem terebat. *Incumbens humero*. Aut Helymi humero: aut currentis est gestus *Elapsus prior*. Vt dum labitur, id est celeriter currit vt prior sit: sed satis licenter est dictum. *Ambiguumque relinquat*. Minus firmum ad celeritatem.

30 *Iamque fere spatia extremos, fessique sub ipsam
Finem aduentabant, leui cum sanguine Nisus
Labitur infelix, cæsis vt sorte iuuentis
Fusus humum, viridesque super madefecerat herbas.
Hic iuuenis iam victor ouans vestigia presso
Haud tenuit tutubata solo, sed promus in ipso
Concidit, immundoque simo sacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum.
Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens:
Ille autem spissa tacuit reuolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet plausuque volat, fremituque secundo.
Post Helymus subit, & nunc tertia palma Diorea.*

Sub ipsam finem. Finem bis subaudis, *Sub ipsam finem*, aut fessi aduentabant ad finem. *Labitur infelix*. Quia parata victoria caruit. *Cæsis vt sorte iuuentis*. Bene rem notam per transitum tetigit. Agonalis enim moris fuerat post facta officia ad certamen venire. *Fusus humum viridesque super madefecerat herbas*. Ordo est, supertulus. *Tutubata*. Participium sine verbi origine. *In ipso concidit*. Ablatiuum posuit, quia non est mutatio. *Oblitus amorum*. Id est Euryali. Et diuisit sententiam

A tentiam Euryali: Amoris, pro amoris, nec supradictis congruit, ait enim, Amore pio pueri, nunc amorum: qui pluraliter non nisi turpitudinem significant. *Spissa harena*. Tenui, quando enim quid minutius, tanto est densius. *Prima tenet*, τὰ πρῶτα, prisca. *Fremiitque secundo*, Bene secundo addidit: quia est & irascendum.

31 *Hic totum cauea confessum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salus clamoribus implet,
Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur fauor Euryalum, lacrymaque decora,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.
Adiuuat & magna proclamatur voce Diros,
Qui sub ipse palma frustra que ad premia venit
Ultima, si primi Salio reddantur honores.
Tum pater Aeneas, V'etra, inquit, munera vobis
Certa manent pueri, & palmam mouet ordine nemo.
Ad liceat casum miserari insonis amici.*

C *Hic totum cauea*. Hic temporis aduerbium est, modo. *Cauea confessum*. Per caueam autem plebem significat. Nam cauea confessus est populi. *Et ora prima patrum*. Hoc est quod Iuuenalis ait, *Et omnibus ad podium spectantibus Lachrymae, ius decora*. Ipse etiam fletus habebat aliquid venustatis, ortus à gaudio: vt Terentius, *Lachrymo gaudio*. Quod & congruit puero propter victoriam inopinatam, aut certe ad miserationem mouendam contra eum qui se adserbat esse victorem. *Veniens*. Crescens: vt Hic segetes, illic veniunt felicius via. *Certa manent*. Firma. *Pueri*. Vt diximus supra: quia *ad ipse* & *uidere* dicuntur. *Me liceat*. Liceat me miserari. Nam non dicimus me liceat: sed, mihi liceat. *Casus*. Alludit à cadendo.

32 *Sic fatuus tergyum Getuli immane leonis
Dat Salio, villis onerosum, atque unguibus aureis.
Hic Nisus, Si tanta, inquit, sunt premia victis,
Et telasorum miseret: quæ munera Niso
Digna dabis, primam merui qui laude coronam,
Ni me, qua Salium fortuna inimica tulisset:
Et simul his dictis faciem ostentabat, & vdo
Turpia membra fimo, risit pater optimus olli:
Et chpeum afferri iussit, Didymaonis artes,
Neptuni sacro Danais de postere fixum.
Hoc iuuenem egregium praestanti munere donat.*

D *Tergum*. Mutauit more suo. Nam tergus debuit dicere. *Onerosum*. Plus est quam si oneratum diceret: sicut sceleratum & scelerosum. *Qui laude coronam*. Virtute à sequenti quod præcedit. *Fortuna*. Bene dolum suum excusat. *Optimus olli*. Aut ei adificat: aut olli iussit efferi. Sane congrue armad at iuueni. *Didymaonis artes*. Laus ab artifice: vt, Diuinum opus Alcimedontis. *Neptuni sacro Danais de poste refixum*. Danais, à Danais, & intelligimus hoc ad Æneam transisse per Helenum.

33 *Post ubi confecti cursus, & dona peregit:
Nunc sicus virtus, animusque in pectore presens,
Adsit, & emictis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugna proponit honorem:
Victori velatum aux o viti, sique iuuenem:
Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
Nec mora, continuo vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit:*

ad Ænem. Latine
per transitum reci-
piuntur virtusque
pro origine. In ipse
yali. Et dicitur len-
tentiam

*Solus qui Paridem solitus contendere contra:
Idemque ad tumulum, quo maximus occubat, Hector,
Victorem Baten immani corpore, qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, & sulva moribundum extendit arena.*

Præfens. Fortis: acsi diceret, si adsit quis plenus animi. *Velatum.* Id est Coronatum. *Auro* autem quia solent habere laminas quasdam: ut, Et statuam ante aras aurata fronte iuencum. *Virum se murmure tollit.* Cum suffragio plurimorum. *Solus qui Paridem solitus contendere contra.* Multi hæc à poeta volunt dici: melius tamen verba sunt populi. Vnde &, Virum se murmure tollit. *Paridem,* venit ab eo quod est Paris, Paridis, vel Paridos. Quod autem legimus Vrbe paterna, *Parin* creat, venit, ab eo quod est *παρις, τὴν παρὶς, ἢ τὸν παρὶς, ἢ τὸν παρὶς.* & volunt, si proprium sit, in dos exire genituum: si appellatiuum, in *es.* Sane hic Paris secundum Troica Neronis fortissimus fuit: adeo ut in Troiæ agonali certamine superaret omnes: ipsum etiam Hectorem, qui cum iratus in eum stringeret gladium, dixit se esse germanum: quod allatis crepundiis probavit, qui habitu rustici adhuc latebat. Hos autem ludos transfert Virgilius ad Hectoris tumulum: qui sunt facti cum ludi funebres celebrarentur cadaveri Hectoris ab Achille occisi. *Amyci de gente ferebat.* Amicus fuit Neptuni filius & Nymphæ Melies; qui à Polluce victus est pythali certamine. *Bebrycia* autem ipsa est Bithynia. *Salustius,* Igitur inorsus prima *Asie Bithynia* est, multis antea nominibus appellata. *Ipsa enim est, & maior Phrygia. Moribundum.* Mortenti similem.

34 *Talis prima Dares caput altum in prelia tollit:
Ostenditque humeros latos, alternaque iactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius, nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibusque inducere castus.
Ergo alacris, cunctosque putans excedere pugna,
Anea stetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum leua taurum cornu tenet, atque ita satur:
Nate dea, si nemo audet se credere pugna,
Quæ finis standi: quo me decet vsque teneri:
Ducere dona inbe. cuncti simul ore fremebant,
Dardanida, reddi que viro promissa iubebant.*

Talis. Qualem multitudo loquebatur. *Ostendit.* Melius dixisset *Ostentabas.* *Alacris.* Cum acer ubique dicat, alacer tamen non dicit: licet inde nascatur. *Vitat enim confusionem.* Vnde vtrunque non vult dicere. Nam alacer nusquam: & iterum acer nusquam dixit. Inde est quod etiam Papinius suppressit *genus,* quia dubitatur. *Si nemo audet.* *ἢ γὰρ ἴσῃ.* Argumentatur enim se vicisse, ex eo quod ad certamen nullus accedit. *Reddi.* Quasi debita promissa: quia ait, *Victoriz velatum auro vitisque iuencum.*

35 *Hic grauis Entellum dictis castigat Acestes,
Proximus ut viridante toro confederat herba:
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? ubi nunc nobis dem ille, magister
Ne quisquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam, & spolia illa tuis pendentia relictis?
Ille sub hac: Non laudis amor, nec gloria cessit
Pulsa metu, sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentque effæta in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaque improbus iste*

Exultat

A
*Exultat fidens, si nunc foret illa inuenta:
 Haud equidem pretio inductus, pulchroque inuenco
 Venissem: nec dona moror. Sic deinde locutus,
 In medium geminos immani pondere castus
 Proiecit: quibus acer Eryx in pralia suetus
 Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.*

B
Hic grauis. Tunc grauis vel ætate vel obiurgatione. *Casta.* Increpat, obiurgat. *Toro confederat herbas.* Verbum de verbo. Nam torus à tortis dictus est herbis. *Frustra.* Ordo est, Tantane dona tam patiens fines tolli frustra? Sane sciendum hunc secundum Iginum, qui de familiis Troianis scripsit, vnum Troianorum fuisse, de quo Virgilius mutat historiam. *Nobis deus ille magister.* Nobis non vacat: vt Cicero, *Qui mihi accubantes.* sed pro noster est positum, vitandi propter similitudinem homœoteleuti causa. *Ille sub hac.* Aut statim: aut post hæc. *Sed enim gelidus tardante senecta Sanguis habet.* Aliud pendet ex alio, quare habet? quia gelidus est: quare gelidus? quia senex. *Effæta.* Exhaustæ, & est translatio à mulieribus, quas partus frequens debiles reddiit. *Improbis iste.* Qui sine certamine postulat præmium. *Illa inuenta.* Aut magna, quæ quondam fuerat. *Nec dona moror.* Id est non expecto. Hic enim sensus tam superioribus quam sequentibus congruit, etenim supra ait se non præmij causa dimicare, sed gloriæ: & paulo post bouem victor interemit. *Immani ponderis.* Pro immanis ponderis, more suo: vt. Hamis auroque trilicem. *Quibus.* Quorum instructum. *Ferre manum.* Contendere. Nam vtraque manus armatur. Et manum pro manus. *Intendere brachia tergo.* Ligare: vt, Intenditque locum fertis.

36
*Ostupere animi tantorum, ingentia septem
 Terga bouum plumbis infuso ferroque rigeant.
 Ante omnes stupet Dares, longæque recusat:
 Magnanimusque Anchisiades & pondus, & ipsa
 Huc illuc vincitorum immensa volumina versat.
 Tum senior tales referbat pectore voces:
 Quid si quis castus ipseus, & Herculis arma
 Vidisset, tristemque hoc ipso in littore pugnam?
 Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat:
 Sanguine cernis adhuc sparsoque infecta cerebro.
 Hic magnum Alciden contra stetit: his ego suetus,
 Dum melior vires sanguis dabat, emula necdum
 Temporibus geminis canebat sparsa senectus.*

D
 E
 F
Animi tantorum. Hic distinguendum est, hoc est virorum fortium quos æquum non erat magna mirari. Vnde addit, *Ante omnes stupet ipse Dares.* Nam stultum est dicere tantorum bouum: cum diceret septem. *Longæque.* Valde: vt, Tyberinaque longe Ostia. *Versat.* Considerat: *Salustius, Exercitum maiorum more verteret,* hoc est consideraret. *Senior.* Secundum Varronem senior & iunior comparatiui sunt per imminutionem. Hinc est, *Iam senior: sed cruda deo viridisque senectus.* Additum enim hoc est ad exprimendum qui sit senior. Item Ouidius, *Inter iuuenem que senemque.* Et re vera non conuenit hunc satis senem accipi, qui & vincere potest, & vno ictu taurum necare. Ergo senior, non satis senex: sicut iuuenior, non satis iuuenis, intra iuuenem: sicut pauperior, intra pauperem. dicit autem hoc. Varro in libris ad Ciceronem *Cæstus & arma.* id est: arma: id est castus. *Tristemque hoc ipso in littore pugnam.* Aut in quo magister occisus est: aut in tristi littore, id est infœcundo. Varro enim dicit iuxta Eryce monte esse infœcundum campum fere in tribus iugeribus, in quo Eryx & Hercules dimicauerunt. *Hæc germanus.* Germanus est, secundum Varronem in libris de gradibus, de eadem genitrice manans, non (vt multi dicunt) de eodem germine, quos ille tantum fratres vocat. secundum quem bene nunc Erycen Butæ & Veneris filium, Æneæ dicit fuisse germanum. *Sanguis ne cernis adhuc.* Non Hercules quippe victoris, sed Erycis quæ infecerat se tegendo. *Emula.* Necdum aduersa virtuti. *Geminis Duobus.*

37 *Sed si nostra Dares hæc Troiis arma recusat,*

Idque pio sedet Enca, probat auctor Acestes:
 Aequemus pugnas, Erycis tibi terga renatio:
 Solue metus, & tu Troianos exue castus.
 Hæc fatus, duplicem ex humeris resevit amictum,
 Et magnos membrorum artus, magna ossa, laceratque
 Exiit, atque ingens media consistit arena.
 Tum fatus Anchisa castus pater exiulit equos,
 Et paribus palmas amborum innexuit armis.

Auctor Acestes. Huius certaminis scilicet. *Aequemus pugnas* Id est arma, à sequenti quod præcedit. *Tibi* Pro te, ut, *Tibi* deserit Helperus. *O Etam.* Exue. Prouoce, solue. *Duplicem amictum.* Id est Abollam, quæ duplex est: sicut chlamys. *Horatius,* Contra quem duplici panno patientia reat.

38 *Consistit in digitos ex templo arrectus uterque,
 Brachiaque ad superas interritus exiulit auras.
 Abducere retro longe capita ardua ab ictu:
 Immiscent que manus manibus pugnamque laceffunt.
 Ille pedum melior motu, fretusque iuuenta:
 Hic membris & mole valens sed tarda trementi
 Genua labant: vastos quatit ager anhelitus artus.
 Multa viri nequicquam inter se vulnere iactant:
 Multa cano lateri ingeminant, & pectore vasto
 Dant sonitus: erratque aures & tempora circum
 Crebra manus, duro crepitant sub vulnere mala.*

Consistit. Hic distinguendum propter vitium, ut sit arrectus in digitos: Est autem hic totus locus de Apollonio translatus. *Pugnaque laceffunt.* Prouocant potius, quam gerunt; vel certe irritant. *Membris & mole.* Hoc est mole membrorum, ut, *Molemque & montes.* Sed utrumque in pedum, an in manuum digitos? *Genua labant,* Proceleuinaticus est, quem (ut supra diximus) sic semper ponit, ut cogi possit in dactylum: ut, *Genua labant, & Arietat in portas. Nequicquam.* Non profutura victoriæ. *Vulnere iactant.* Ictus.

39 *Stat grauis Entellus, nisi que immotus eodem,
 Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
 Ille, velut celsam oppugnat qui molibus urbem,
 Aut montana sedet circum castella sub armis:
 Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
 Arte locum, & variis assultibus irritus urget.
 Ostendit dextram insurgens Entellus, & alte
 Exiulit: ille ictum venientem à vertice velox
 Præiudit, celerique elapsus corpore cessit.
 Entellus vires in ventum effudit, & ultro
 Ipse grauis, grauiusque ad terram pondere vasto
 Concidit: ut quondam caua concidit, aut Erymantho,
 Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.*

Tela. Ictus. *Exit.* Virat, declinat. vnde de Tarchonte, Et vim viribus exit. & hoc verbo bis usus est tantum. *Qui molibus urbem.* Anaphibolon est, aut celsam molibus: aut quæ molibus oppugnantur. *Sedet circum castella.* Tmesis est, hoc est circumsedet. *Ostendit dextram.* Aut si ducta virtutis est ostendere quod minaris: aut certe proventus ætatis ostenditur, qui eum ex inprouto ferire non sinit. *Velox.* Velociter, nomen pro aduerbio. *Vitro.* E contrario Ille enim cadere debuerat. *Grauis grauiusque.* Figura à similitudine *Caue pinus.* Id est excelsa velutis.

A tustate, & dicendo caua pinus, bene respexit ad ætatem. *Erymantho*. Mons Arcadiæ. *Ida in magna*.
 Modo non Cretæ, sed Frygiæ propter pinos.

40 *Consurgunt studiis Teucris, & Trinacria pubes:*
It clamor cælo primusque accurrit Acestes,
Æqueuunq; ab humo miserans attollit amicum.
At non tardatus casu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, & vim suscitât ira.
Tum pudor incendit vires, & conscia virtus:
 B *Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto,*
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra:
Nec mora, nec requies. quam multa grandius nimbi
Culminibus crepitant, sic densis ictibus heros
Creber utraque manu pulsât, versatque Daretâ.

Consurgunt studiis. In studia. *Præcipitemque Daren.* Celerem: vt. *Præcipientes vigilate viri.* Nunc ille sinistra. Ille vacat, nam metri causâ additum est. De ipso enim dicitur: vt, Creber utraque manu pulsât, versatque Daretâ. *Quam multa grandine nimbi.* Hypallage. Nam debuit dicere, *Quam multo nimbo grando præcipitatur.* *Versatque Daretâ.* Dares Daretis, vnde Daretâ: & Dares Daris, vnde est Daren: sicut Chremes & Chremis & Chremetis.

41 *Tum pater Aeneas, procedere longius iras,*
Et sauire animis Entellum haud passus acerbis:
Sed finem imposuit pugna: fessumque Daretâ
Eripuit, mulcens dictis: ac talia fatur:
 D *Infelix, quæ tanta animum dementia cepit!*
Non vires alias, conuersaque numina sentis?
Cede deo, dixitque, & prælia voce diremit.
Ast illum fidi æquales, genua agrâ trahentem,
Lactantemque viroque caput, crassumque cruorem,
Ore reiectantem, mistosque in sanguine dentes,
Ducunt ad naues: galeamque, ensesque vocati
Accipiunt, palmam Entello taurumque relinquunt.

Infelix. Consolatio est, vnde non dicit imbellis, vt fortunæ videatur esse quod victus est. *Dixitque.* Vocat que metri causâ: & maluit perissologiam facere, quam vti communi syllaba, quæ frequens vitiosa est. Vnde Horatius, *Nec tanta in metris venia conceditur vti.* Græci enim his vtuntur frequenter. *Fidi æquales.* Homero, *ἰδὲ δ' ἀμίσχοντες ἐν μὲν ἄγορῃ δὲ ἀνὴρ ἰσχυρὸς ἰσχυρῶν πεδῆσσι, ἀπὸ πᾶσι κέρτατος ἄνθρωπος ἰσχυρῶν ἰσχυρῶν.* *Viroque.* In vtramque partem, *vocati accipiunt.* Bene eorum ostendit pudorem: vel quia erant occupati circum amicum, *vocati, dixit.*

42 *Hic victor, superans animis, tauroque superbus:*
Nate dea, vosque hæc, inquit, cognoscite Teucris:
 E *Et mihi quæ fuerint iuuenili in corpore vires,*
Et qua seruetis reuocatum à morte Daretâ.
 F *Dixit, & aduersi contra stetit ora iuueni,*
Qui donum astabat, pugna: duosque reductâ
Librauit dextra, mediâ inter cornua castus
Ardus, effractusque illisit in ossa cerebro.
Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.
Ille super tales effudit pectore voces,

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis
Perfoluo, hic victor castus artemque repono.

Cognoscite Teucri. Habet rationem personarum: quia virtutem eius nouerant Siculi. Effraque inlisset ossa cerebro. Hypallage, fregit ossa, & inlisset cerebrum. *Et unum bos.* Cur cum de vno loquatur, hic bouem, alibi Iuencum, alibi taurum appellat, sed videtur pro tempore ac diuersitate vsus ideoque Iuencum ait. Est autem hic pessimus versus in monosyllaba definitus. *Meliorem.* Apriorum. Nam animalem hostiam dat. *Castus, artemque reponit.* Et arma deposuit, & arti renuntiauit. Id est catalysin fecit.

- 43 Protinus Aeneas celeri certare sagitta
Inuitat, qui forte velint, & premia ponit:
Ingentique manu malum de naue Serefti
Erigit, & volucrem traiecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
Conuenere viri: deiectamque area sortem.
Accepit galea: & primus clamore secundo
Hyrtacide ante omnes exit locus Hippocoontis:
Quem modo nauali Mnestheus certamine victor
Consequitur, viridi Mnestheus enictus oliua.
Tertius Eurytion tuus, o clarissime frater,
Pandare: qui quondam iussus confundere foedus,
In medios telum torsisti primus Achiuos,
Extremus galeaque ima subsedit Acestes,
Ausus & ipse manu iuuenum tentare laborem.

Ingentique manu. Magna multitudine. *Malum.* Malus, arbor & naus, generis est masculini, Horatius. *Nec malus celeri saucius Africo.* Et dictus est malus, vel quia habet instar mali in summitate: vel quia quasi quibusdam malis ligneis cingitur, quorum volubilitate vela facilius eleuantur. *Traiecto.* Extento: unde transfenna dicitur extentus funis. Sallustius, *Machinato strepitu transfenna corona in caput imponebatur.* Quo. In quam. Nam ponit aduerbia pro pronominibus, vt, *Genus vnde Latinum.* *Clamore secundo.* Sicut supra ait, Magnoque virum se murmure tollit. *Quem modo.* Id est nuper: nam vt diximus, victor fuit duorum. *Urbanus* vero dicit modo: propemodum, pene. Nam secundus fuit. *Alij victor.* voti compos volunt: vt, *Rapidisque rotis insisteret victor.* Optauerat enim ne extremus rediret vt, *Hoc vincite ciues.* *Clarissime frater Pandare.* Notissime, qui fuit Lycaonis filius. *Pandarus* autem qui secundum Homerum, Mineruæ persuasione, singulare Menelai & Paris certamen, cum in eo esset vt Paris vinceretur, iactu teli diremit, quo Menelaum vulneravit. *Iussu.* A Minerva. *Subsedit Acestes.* Hoc est remansit. Nec enim proferebatur fors quæ remanserat sola: aut certe subsedit, detulit. Vnde & subsessores vocantur, qui occisuri aliquem delitescunt. De quo verbo plenius dicitur illo versu, *Denicta Asia subsedit adulter.*

- 44 Tum validis flexos incuruans viribus arcus,
Pro se quisque viri, & depromunt tela pharetris.
Primaque per caelum merito stridente sagitta
Hyrtacide iuuenis volucres diuerberat auræ,
Et venit, aduersique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu.
Post acer Mnestheus adducto constitit arcu
Alta petens, pariterque oculos, telumque terendis.
Ast ipsam miserendus autem contingere ferro
Non valuit, nodos & vincula linea rupit,

Quis

A *Quis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa notos atque atra volans in nubila fugit.*

Flexos incuruant. Mutatione vsus est. Nam curuos inflectunt debuit dicere. *Pro se quisque viri.* Pro qualitate roboris sui. *Diserberac auras.* Scindit. *Arbore mali.* Sic dixit: vt, Lutrat Auentini montem. *Exierrita pennis.* Timorem suum pinnis significans. Singula enim animalia habent signa, quibus indicant suum timorem. Vnde ipse de lupo. Caudamque remulcens, Subiecit pauitantem viro. Item de Caco, Turbatumque oculis. Hominum enim timorem primi indicant oculi. *Omnia plausu.* Alij pinnarum dicunt, sed melius spectantium fauore. Illud enim est incredibile. *Adde eto arcu telum tenendi.* Hypallage est, nam adducitur telum, & arcus intenditur. *Miserandum.* Qui perfecta re difficiliore victoria caruit. *In nexu pedem habens.*

45 *Tum rapidus iam dudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocauit.
Iam vacuo latam caelo speculatus, & alis
Plaudentem nigra signu sub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in astris
Ac iis, fixamque referi delapsa sagittam.
Amissa solus palma superabat. Acestes,
Qui tamen asberias telum contorsit in auras,
Ostentans artem pariter, arcumque sonantem.*

Tum. Deinde, & est aduerbium ordinis. Nam *tum* temporis est. *Arcu contenta parato Tela tenens.* Contento arcu tela tenens parata. *In vota vocauit.* Nam apud Lycios colitur, quasi heros. *Nigra nube.* Id est alta. *Vitamque reliquit in astris.* Vnde sumpserat vitam: vt, Hinc hominum pecudumque genus, vitamque volantum. Sane iciendum hunc totum locum, ab Homero esse sumptum. Vnde inanis est vituperatio Æneæ: quod suspenderit auem maternam. Nam & res est translata simpliciter: & quamcunque suspenderit auem, in hanc incideret vituperationem. Nulla enim auis caret consecratione, quia singulæ aues numinibus sunt coniecratæ. Quamquam Verbanus dicit matrem citius potuisse placari. *Artem pariter, arcumque sonantem.* Semelque culpatur hoc Virgilio matrem citius potuisse placari. *Artem pariter, arcumque sonantem.* Semelque culpatur hoc Virgilio matrem citius potuisse placari. *Artem pariter, arcumque sonantem.* Semelque culpatur hoc Virgilio matrem citius potuisse placari. *Artem pariter, arcumque sonantem.* Semelque culpatur hoc Virgilio matrem citius potuisse placari.

D *Hic oculis subitq; obiicitur, magnoque futurum
Angurio monstrum: docuit post exitus ingens,
Serague terrifici cecinerunt omnia vates.
Nanque volans liquidis in nubibus arsit arundo,
Signauitque viam flammis, tenuisque recessit
Consumpta in ventos: caelo ceu sepe refixa
Transcurrunt, crinemque volantia sidera ducunt.
Attonitis hasere animis, superosque precari
Trinacrii Teucrique viri, nec maximus omen
Abnuat Æneas, sed latum amplexus Acestes
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume pater (nam te voluit rex magnus olympi
Talibus auspiciis exortem ducere honorem)
Ipsius Anchisa longæus hoc munus habebis,
Cratera impressum signis, quem Thracius olim
Anchise genitori in magno munere Cossens
Ferre sui dederat, monumentum & pignus amoris.*

Obiicitur. Superius de his particulis secundum libram artigraphum tractauimus. Sed dicunt alij istas monosyllabarum ratione vel produci vel corripi. Sane iciendum naturæ esse vt breues

398
 sint, euphonia vel Iubæ ratione in compositione producuntur, si tamen sequatur: quæ licet non sit consonans. potest tamen in declinatione pro cononanti haberi. *Augurio monstrum.* Augurium dictum quasi auigerium, id est quod aves gerunt. Et bene de sagitta dixit augurium, quæ habet pinas: quanquam omnia ad vnum congeserit locum, monstrum augurium, auspiciam oraculum. *Sera Grauia.* Sallustius, *Serum bellum in angustiis futurum.* id est graue. Et quod improbant vates, *Aeneas amplectitur,* deceptus augurij similitudine quod apud Troiam probauerat pater, vt, *Stella facem ducens. Liquidis in nubibus.* Nubes pro aere posuit. Nubes enim liquidæ esse non possunt. *Cæu sæpe refixa.* Poëtice dixit secundum publicam opinionem. Nam vt Lucretius dicit *Ventus aliorum pesens, æthereum ignem secum torquet, qui fractus imitatur stellas cadentes.* *Attonitis animis.* Intentis, stupefactis per tonitrua: quæ cõherent cœlestibus ignibus. *Nec maximus emens Abnuit Aeneas.* Amplexus est, & probauit. Nam secundum augurum disciplinam dixit ad se non pertinere. Nam nunc arbitrij est visã omnia vel improbare, vel recipere. *Sume pater.* Percipere. Nam verbum est iuriscõsultorum, quo vtuntur quotiens legatum non ab hærede datur, sed est in accipientis arbitrio. *Exortem. audeo.* Sine sorte. *Anchisæ munus.* Quod Cisseus rex Thraciæ (secundum Virgilium pater Ecubæ, vt, Cisseus regina Parin creat) Anchisæ aliquando donauerat. *Impressum signis.* Impressa signa habens, id est emblemata.

47 *Sic factus cingit viridanti tempora lauro,
 Et primum ante omnes victorem appellat Acesten.
 Nec bonus Eurytion prelato inuidis honori,
 Quannus solus auem cœlo deiecit ab alto.
 Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
 Extremus, volucris qui fixit arundine malum.
 At pater Aeneas, nondum certamine misso,
 Custodem ad sese, comitemque impubis Iuli,
 Epitiden vocat, & fidam sic fatur ad aurem:
 Vade age, & Ascanio, si iam puerile paratum
 Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum,
 Ducat, auo turmas, & sese ostendat in armis.*

Viridanti. Species participij sine verbi origine, temporis præsentis. *Primum ante omnes.* Vnum vacat. *Appellat.* Vel dicit, vel salutat. Sallustius, *Iugurtha adueniens velox Questorem appellat.* *Prelato inuidis honori.* Id est prelato honorem. *Proximus.* Post Eurytionem. *Donis.* Ad dona. *Extremus.* Ostendit hos sua munera percepisse: Acesten vero sumpsisse præcipua. *Nondum certamine misso.* De peractis loquitur rebus. Inde debuit dicere *vocauit,* & *fatur est.* Ergo aut tempus est pro tempore aut sic refert, vt videatur non de præterito loqui, sed actum præteriti temporis ponere & referre. *Custodem ad sese.* Secundum Tullium qui dicit ad militiam euntibus dari solitos esse custodes, a quibus primo anno regantur. Vnde ait de Pallante, *Sub te tolerare magistro Militiam & graue Martis opus, impubis Iuli.* Ab eo quod est hic pubis. Nam quod ait Sallustius, *Puberes omnes interfici iubet:* venit ab eo quod est puber: & sunt ista communis generis, si referantur ad singulos. Multitudo autem si dicatur, generis tantum fœminini est, vt hæc pubis, *Fatur ad aurem.* Sequitur & Dic ait. Vnde sicut & in tertio diximus, vnum vacet necesse est.

48 *Dic ait, ipse omnem longo decedere circo
 Infusum popululum, & campos iubet esse paranteis:
 Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
 Frenatis lucent in equis, quos omnis cunctes
 Trinacria mirata fremit Troieque iuuentus.
 Omnibus in morem tonsa coma pressa corona:
 Cornea bina ferunt, præfixa hastilio ferro:
 Pars leuos humero pharetras, et pectore summo
 Flexilis obtorti per collum circulus auri.
 Tres equitum numero turmas, ternique vagantur*

Ductores

A *Ductores: pueri bisseñi quenque secuti,
Agmine partito fulgent, paribusque magistris.*

Campos iubes esse patenteis. Discessu populi iubet fieri campos patenteis. *Incedunt pueri.* Aut poetica licentia confudit aetates: ut modo pueros, modo iuvenes dicat. Nam ait, Vna acies iuuenum, aut certe secundum quosdam sequenti distinctione mutata, magistros, pueros dicit: sequentes vero, maturioris aetatis. *Quos omnis euntes.* Quos euntes omnis turba fremit, id est cum favore prosequitur. *Tonsa coma.* Composita. Nam proprie comae sunt non caesi capilli. *Pressa corona.* Id est galea, & sermone Homeri vsus est, nam galeam *si quos* dixit. Et re vera corona non potest intelligi, cum sequatur, Galeam ante pedes proiecit inanem. Sed alij dicunt potuisse eos galeas habere coronatas. *Bebius tamen Macer dicit à Cæsare Augusto pueris qui iusserunt Troiam donatas esse galeas, & bina hastilia: ad quod Virgilium constat adludere. It pectore summo.* Sic legendum est, ne sit solœcismus: & rei inanimali dedit motum dicendo *is*. Summum autem pectus ait pectoris & colli confinium. *Tres equitum numero turmae.* Rem Romanam militum suo intulit carmini. Nam constat primo tres partes fuisse populi Romani: vnam Tatiensium, à Tiro Tatio duce Sabinorum iam amico post fœdera: alteram Ramnetum à Romulo: tertiam Lucerum, quorum secundum Liuium & nomen & causa in occulto sunt. Varro tamen dicit Romulum dimicantem contra Titum Tatium à Lucumonibus, id est Tusci auxilia postulasse. Vnde quidam venit cum exercitu: cui recepto iam Tatio pars urbis est data: A quo in urbe Tusci dictus est vicus. Horatius, *Ac Tusci turba impia vicit.* Ergo à Lucumone Luceres dicti sunt. Sic autem in tres partes diuisum fuisse populum Romanorum constat, ut etiam qui præerant singulis partibus, tribuni dicerentur. Vnde etiam iumprus quos dabant populo tributa nominarunt. *Terni.* Tres, & ait more suo. *Ductores pueri.* Hic quidam distinguunt, ut diximus supra. *Paribusque magistris.* Et hoc adludit. Nam hodieque equitum dicuntur magistris.

49 *Vna acies iuuenum, ducit quam paruos ouantem
Nomen aui referens Priamus, tua clara Polite
Progenies, auctura Italos: quem Thyacius albis
Portat equus bicolor maculis, vestigia primi
Alba pedis, frontemque ostentans arduus albam.
Alter Atis, genus vnde Atji duxere Latini.
Paruos Atis, pueroque puer dilectus Iulo.
Extremus, formaque ante omnes pulcher Iulus
Sidonio est inuectus equo: quem candida Dido
Esse sui dederat, monumentum & pignus amoris.
Cætera Trinacriis pubes senioris Aceste
Fertur equis.*

D *Polite progenies.* Illum dicit quem supra à Pyrrho introduxit occisum; de quo Cato in originibus dicit quod ad Italiam venerit, & segregatus ab Aenea condiderit oppidum Policosum à suo nomine *Quam Thyacius albis.* Cum tres dixerit duces, duorum equos commemorat. Sed aut prætermisit quod ut consequeretur necesse erat: nec enim vnus pedes esse poterat, aut illo redidit loco: ut, Cætera pubes senioris Aceste Fertur equis. *Quamquam multi distinctione mutata tres equos commemorant: ut sit plena Equus bicolor maculis, & de alio dicatur vestigia primi Alba pedis.* Id est primorum pedum vestigia. & Frontem albam ostentabat alter. *Genus vnde Atji duxere Latini.* Propter Atiam dicit matrem Augusti: de qua Antonius ait, Aricina mater. Vult enim eius etiam maternum esse genus antiquum *Extremus.* Quantum ad numerum spectat. *Cætera Trinacriis.* Cætera pubes equis Aceste fertur.

E *Excipiunt plausu pauidos, gaudentque tuentes
Dardanide, veterumque agnoscunt ora parentum.
Postquam omnem læci concessum, oculosque suorum
Lustrauere in equis, signum clamore paratis
Epitides longe dedit, insonitque flagello.
Olli discurrere pares: atque agmina terni*

Diductis soluere choris: rursusque vocati
 Conuertere vias, infestaque relata tulere.
 Inde alios ineunt, cursus, aliosque recursus
 Aduersis spatii, alternosque orbibus orbes
 Impediunt, pugnaque cient simulacra sub armis.
 Et nunc terga fuga nudant, nunc spicula vertunt.
 Infensis facta pariter nunc pace feruntur.

Pavidos. Gloriz cupiditate sollicitos: vt, Corda pauor pulsans. *Flagello.* Virga que sonat in
 norm flagell. *Choris.* Aciebus. *Vocat.* Ictu virgæ. *Es nunc terga nudant.* Tria quæ in bellis ge-
 runtur cuncta commemorat: fugam, pugnam, pacem.

51 *Vt quondam Creta fertur Labyrinthus in altæ
 Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
 Mille vijs habuisse dolum, qua signa sequendi
 Falleret indeprensus & irremeabilis error.
 Haud aliter Teucrum nati vestigia cursu
 Impediunt, texuntque fugas & pralia ludo,
 Delphinum similes, qui per maria humida nando
 Carpathium Libycumque secant, ludumque per undas.
 Hunc morem, hos cursus, atque hæc certamina primus
 Ascanius, longam muris cum cingeret Albam,
 Rettulit, & priscos docuit celebrare Latinos:
 Quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes,
 Albani docuere suos, hinc maxima porro
 Accepit Roma, & patrium seruauit honorem.
 Troiaque nunc pueri, Troianum dicitur agmen.
 Hac celebrata tenus sancto certamina patri.*

Labyrinthus. Locus apud Cretam factus à Dædalo perplexis parietibus: vbi Minotaurus in-
 clusus erat. *Parietibus textum cæcis iter.* Hyppallage est cæcum iter intextis parietibus. *Ancipitem
 dolum.* Perplexum errorem. *Falleret.* Frangeret, deciperet. Est autem versus Catulli. *Impediunt.*
 Implicant, intexunt. Quod à vestibus tractum. *Delphinum.* Aus venit ab eo quod est Delphin
 delphinis, à delphine: aut delphinum pro delphinatorum posuit. *Maria humida.* Homerus,
 ἡ γὰρ ἕλιδνα. *Carpathium.* Mare est inter Aegyptum & Rhodum, ab insula Carpatho illic po-
 sita dictum. Nec mirum duas eum posuisse comparationes, cum & in secundo hoc fecerit, vt
 In fegetem velui cum flamma furentibus austris Incidit, aut rapidus montano flumine tor-
 rens. Et in Georgicis tres posuit comparationes, Frigidus: vt quondam syluis immurmurat
 Auster. Et, Vt mare sollicitum stridit restuentebus undis. Et, Æstuat inclusis rapidus fornaci-
 bus ignis. *Primus Ascanius.* Generis ordinem docet: vt in primo diximus. *Rettulit.* Innouauit
 quod ante iam fecerat. *Priscos Latinos.* Ita dicti loca vbi Alba est condita. *Porro.* Post longum
 interuallum, & est aduerbium temporis. *Troiaque nunc pueri, Troianum dicitur agmen.* Vt ait Sue-
 tonius Tranquillus, *Lusus ipse, quem vulgo pyrrhicam appellauit, Troia vocatur:* cuius originem ex-
 pressit in libro de puerorum lusibus. *Hæc celebrata tenus.* T mefis est, hæc & hæc tenus, & hic ser-
 mo, quantum ad artem spectat, duas continet partes orationis: vt hæc pronomen sit, *tenus* præ-
 positio, sicut pube tenus, & erurum tenus: sed iam vsus obtinuit vt pro vna parte habeatur, ergo
 aduerbium est (omnis enim pars orationis cum deserit esse quod est, in aduerbium migrat) *Et*
 & est temporis: nam hucusque significat.

52 *Hic primam fortuna fidem mutata nouauit.
 Dum varijs tumulto referunt solennia ludis.
 Irim de cælo misit Saturnia Iuno
 Iliacam ad classem, ventosque adspirat eunti,
 Multa mouens, necdum antiquum saturata dolorem.*

A
 Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
 Nulli visa, cito decurrit tramite virgo.
 Conspicit ingentem concursum, & littora lustrat.
 Desertosque videt portus, classemque relictam.
 At procul in sola secreta Troades acta
 Amissum Anchisem flebant, cunctaque profundum
 Pontum aspectabant, flentes: heu, tot vada fessis
 Et tantum superesse maris, vox omnibus vna,
 Urbem orant, statet pelagi perferre laborem.

B
 Hic primum. Sequitur enim Palinuri mors vel Miseni. Erim de cælo misit Saturnia Iuno. Ex magna parte seruatur, vt Mercurius ad concordiam, Iris ad discordiam mittatur: vnde & Iris dicta est quæq; res. Falsum est autem quod dicitur ministra esse tantum deorum: cum & à Ioue plerumque mittatur: vt, Aëriam cælo nam Iuppiter Irim Dimittit, germanæ haud mollia iussu ferentem. Ventoque adspirat eunti. Vt de Mercurio. Voca Zephyros. Et bene Irim mittit, quæ fit de nubibus, quarum dea est Iuno. Per mille coloribus arcum. Aut subaudis factum: aut Antiptosis est mille colorum, hoc est multicolorum. Nulli visa. Ad ipsum retulit numen. Nam arcus semper videtur: quem non Irim, sed viam Iridis dixit. Alij nulli visa, celeritatis esse volunt. Notandum sane etiam de Iride arcum genere masculino dicere Virgilium: Catullus, & alij, genere fœminino ponunt, referentes ad originem, sicut hæc cattus, & hæc gallus legimus. Conspicit ingentem. Quia ait supra, Vndique conueniunt Teuctri mistique Sicani. Concursum autem circa ludicra. Desertoque videt portus. A viris scilicet. In sola. Deserta: Terentius. Venis meditatatus alicunde solo loco. Acta. Mutato in a, superiori accentum datus: vt in Helena, xpxm circa. Ergo quoniam & æm Græcum est: cum acta facit, penultima debet habere accentum: sed propter differentiam commutatur, ne non secreta, & amœna littorum, sed acta significet participaliter. Aspectabant flentes heu. Multi flentes heu distinguunt, vsq; miserabiliter flentes: & à persona dicatur poetæ. alij heu à mulieribus dictum accipiunt.

D 53 Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
 Coniicit, & faciemque deæ, vestemque reponit.
 Fuit Beroë Ismarij coniux longæua Dorycli,
 Cui genus, & quondam nomen, natique fuissent:
 Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert:
 O misera, quas non manus (inquit) Achaica bello
 Traxerit ad lethum patria sub mœnibus: ò gens
 Infelix, cui te exitio fortuna reseruat?

E
 Faciemque deæ, vestemque reponit. Duo diueria vno sermone concludit. Ismarij Dorycli. Illyrij Ismarus enim mons est Epyri. Et bene suadentis commendatur auctoritas. Ac sic Dardanidum, mediam se matribus infert. Sic, aut mutato habitu: aut ista dictura. O misera. Magna vtitur arte persuadendi, vt non ex abrupto, quod persuadere vult dicat: sed circumstantiis ad illud veniat, Exitio. Non regno.

F 54 Septima post Troia excidium iam vertitur ætas,
 Cum freta, cum terras omnes, tot inhospita saxa,
 Sideraque emensa ferimur: dum per mare magnum
 Italiam sequimur fugientem, & volumur undis,
 Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes:
 Quis prohibet muros iacere, & dare ciuibus urbem?
 O patria, & rapti nequicquam ex hoste penates,
 Nullane iam Troia dicentur mœnia? nusquam
 Hectoreos amnes, Xanthum, & Simoënta videbo:
 Quin agite, & mecum infaustas exurite puppes.

Nam mihi Cassandrae per somnum vatis imago
 Ardentes dare visa faces: Hic quaerite Troiam:
 Hic domus est, inquit, vobis nunc tempus agi res:
 Nec tantis mora prodigiis, en quatuor ara
 Neptuno: deus ipse faces animumque ministrat.

Septima post Troia excidium iam vertitur ætas. Atqui & Dido dixit, Nam te iam septima portat
 Omnibus errantem terris & fluctibus ætas. De qua re quidam hoc dicunt: quod Æneas apud
 Carthaginem paucis diebus fuerit. Nam ait, Cum iubito adurgens fluctu nimbofus Orion: qui
 oritur (vt Sallustius dicit) iuxta solis æstiu pulsum. Item ait, Dum pelago delæuit hyems & aquo-
 sus Orion: vt hyemem pro tempestate poluerit. Serundum quod Carthagini paucis fuerit die-
 bus. Sed illud occurrit, Nunc hyemem inter se luxu quam longa fouere. Et hoc quidam sic pu-
 tant, vt dicant potuisse fieri vt intra anni metas, & ad Africam venerit, & inde nauigauerit. Sed
 istis occurrit quod in primo ait, Septima ætas. Vnde apparet hanc octauam fuisse: quod & ab
 Anchisæ morte indicat annus impletus. Ergo constat quætionem hanc vnam esse de insolubi-
 libus: quas non dubium est emendaturum esse Virgilium. Cum terras omnes. Quia peragrauerat
 multa. Sider: que emense serimur. Aut tempestates ait, quæ ortu vel occasu siderum sæpe nascuntur.
 aut prouinciâs, quæ sideribus subiacent: vt, Æthiopiam versemus oues sub sidere Cancræ. Per ma-
 re magnum Procellosum. Lucretius, Suauè mare magnum. Italiam sequimur fugientem. Vt alibi, Iam
 tandem Italiæ fugientis prendimus oras. Et re vera nullus sequitur, nisi quod fugit. Voluimus.
 Non dixit nauigamus. Hic Erycis fides. Argumentum à facili. Et est necessaria antithesis vt op-
 portunitate meliorum præsentium animi à futuris incertis auertantur. Muros iacere. Pro funda-
 menta iacere, nam muri duci dicuntur. Nequicquam. Qui non proderant, cum essent fatorum co-
 mites. Infansus. Mali ominis. Nam mihi Cassandrae. Non cui credere non debuerant: sed cum sua
 pernicie non crediderant. Hæc horeos annos. Quemadmodum vidit sibi patriæ recordatione fin-
 xisse, aut non continget mihi videre flumina. Iam tempus agi res. Id est Troiam fieri. Mora prodigii.
 Ecce prodigium de bono: & argumentatur ad incendium, nauium aras ardere Neptuni: quas
 ideo quatuor dicit, quia singuli duces nauium qui certauerant singulas posuerant. Nam con-
 trarium est, Numero deus inpare gaudet. Alij tamen dicunt à Cloantho esse positas: qui promi-
 serat supra, Deus ipse. Maris, vel nauium.

55 Hæc memorans, prima infensum vi corripit ignem:
 Sublataque procul dextra connixa corruscat,
 Et iacit. arrepta mentes, stupefactaque corda
 Iliadum. hic vna è multis, qua maxima natu
 Pirgo, tot Priami natorum regia nutrit:
 Non Beroë vobis, non hæc Rhœtheia matres,
 Est Dorycli coniux, diuina signa decoris,
 Ardentesque notate oculos: quis spiritus illi,
 Qui vultus, vocisque sonus, vel gressus eunti.
 Ipsa egomet dudum Beroën digressa reliqui
 Ægram, indignantem tali quod sola careret
 Munere, nec meritos Anchisæ infert et honores.
 Hæc effata:

Infensum ignem. Id est ipsa infensa. Tot. Aut multorum: aut supradictorum: vt, Quinquaginta
 illi thalami spes tanta nepotum. Non Beroë vobis. Non est dissuasio, vt quidam purant: sed magis
 hortatur persuadendo numinis auctoritate. Rhœtheia. A promontorio Rhœtheo. Diuina signa de-
 coris. Omnia colligit, quibus numina cognoscuntur: vt, Namque haud tibi vultus Mortalis: nec
 vox hominem sonat: ð dea certe. Spiritus. Odor: vt, Diuinum vertice odorem Spiraueret. Et gressus
 euntis, vt, Et vera incesu patuit dea.

56 At matres primo ancipites, oculisque malignis
 Ambigua, spectare rates, miserum inter amorem
 Præsentis terra, suisque vocantia regna.

Cum

A Cum dease paribus per cœlum sustulit alis,
 Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
 Tum vero attonite monstros, ætæque furore
 Conclamant, rapiuntque focus penetralibus ignem:
 Pars spoliant aras: frondem, ac virgulta, facesque
 Coniiciunt: furit immixtis Vulcanus habenis
 Transra per & remos, & pictas abiete puppes.

B *Primo ancipites. Antequam nomen agnoscerent. Oculisque malignis. Pro ipsæ malignæ. Miserrum inter amorem Præsentis terræ. Aut magnum: vt, Terentius, Eam misere amat, aut miserum, quo fiebant miserriores, cum eis regna negarentur. Puppes abiete pictas. In abiete pictas. Sane abiete, hoc est quæ erant de abiete.*

57 Nuntius, Anchise ad tumultum cuneosque theatri
 Incensas perfert naves Eumelus: & ipsi
 Respiciunt atram in nimbo volitare fauillam.
 Primus & Ascanius, cursus vt latus equestres
 Ducebat, sic acer equo turbata petiuit
 C Castra: nec exanimis possunt retinere magistri.
 Quis furor iste nouus? quo nunc, quo tenditis, inquit,
 Heu misera ciues! non hostem, inimicaque castra
 Arguim, vestras spes vritis, en ego vester
 Ascanius, galeam ante pedes proiecit inanem,
 Qua ludo indutus bellis simulacra ciebat.
 Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrum.

D *Eumelus, Latinus accentus est: translato nomine in Latinâ. Castra, vt, Nos castra mouemus, id est classem, Magistri, Custodes. Terentius, Me filiis relinquunt quasi magistrum. Quis furor iste nouus? Quasi ad furentes loquitur. Vnde ne tum quidem agnitus, cum dixisset, En ego vester Ascanius, Nouus autem est aut magnus, aut inopinatus. Quo tenditis? Id est quid habetis intentionis? Vestras spes vritis. Nauibus enim ad regna tendebant. Inanem. Concauam, vacuam sine capite. Ludo. Per ludum.*

58 Ast ille diuersa metu per littora passim
 Diffugiunt, syluasque, & sibi concaua furisim
 E Saxa petunt, piget incepti, lucisque: suosque
 Mutata agnoscunt, excussa que pectore Iuno est.
 Sed non iccirco flamma, atque incendia vires
 Indomitas posuere: vdo sub robore viuit
 Stuppa vomens tardum fumum, lentisque carinas
 Est vapor, & toto descendit corpore pestis.
 Nec vires heroum, infusa que flumina profunt.

F *Excussa que pectore Iuno est. Furoris causa, non furor. Idcirco quia furor desierat. Vdo sub robore. Vel vicino aquis. Stuppa. Secundum antiquam orthographiam, Nam stipa dicta est à stipando: abusiue etiam linum dicimus. Tardum. Densum, crassum. Nam ignem solet fumus præire. Vnde tardum ad densitatem retulit. Corpore. Nauium: vt, Et disice corpora ponto. Descendit pestis. Incendium: more suo. Et declamauit per contrarium. Nam ignis superiora semper petit. Flumina profunt. Id est vis aquæ.*

59 Tum pius Æneas humeris abscindere vestem,
 Auxilioque vocare deos, & tendere palmas:
 Iuppiter omnipotens, si nondum exosus ad vnum

Troianos, siquid pietas antiqua labores
 Respicit humanos: da flammam euadere classi
 Nunc pater, & tennes Teucrum res eripe letho.
 Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
 Si mereor, dimitte: tuaque hic obrue dextra.

Tum pius Aeneas humeris abscondere vestem. Et notant quidam quod damnum quattuor nauium vir fortis & rex impatienter doleat: sed magis illud considerandum est, quod ait supra *Aescanius*, Vestras spes vritis: vt non damnum doleat, sed spem navigationis ereptam. *Iuppiter omnipotens*. Figuratis agit coloribus: nec enim re vera vult perire: sed agit oblique vt restinguatur incendium. Bene autem si vbique interponit. Hic enim est optinuis ductus: qui agentis voluntatem latenter ostendit. *Exofus*. Antiqui & odi dicebant & ofus sum: hinc est exofus, quo vtimur: licet iam ofus sum, non dicamus, odi autem & praesens est & praeteritum. *Ad vnum*. Nullo excepto. *Si quid pietas antiqua labores Respicit humanos.* Aut si tibi chara pietas praestat aliquid humanis laboribus: aut si quid meremur propter pietatem cultam (vt, *Parce pio generi hoc ipsum remunerare.* Aut (quod est melius) si vel respicit res humanas pietas, quae de terris olim recessit, *Res eripe letho*. Superflua Acyrologia est. *Quod superest.* Quod congrue sequitur.

60 Vix hac ediderat, cum effusis imbribus atra
 Tempestas sine more furit, tonitruque tremiscunt
 Ardua terrarum, & camp: rruit aethere toto
 Turbidus imber aqua, densisque nigerrimus austris:
 Implenturque super puppes: semusta madescunt
 Robora, restinctus donec vapor omnis, & omnes
 Quattuor amissis seruata a peste carina.
 At pater Aeneas casu concussus acerbo,
 Nunc huc ingentes, nunc illic pectore curas
 Mutabat, versans Siculisne resideret aruis,
 Oblitus fatorum, Ital: sine capefferet oras.

Sine more. Sine exemplo. *Tonitruque tremiscunt.* Hic ablatiuus incertus est, vnde veniat, vtrum à neutro indeclidabili hoc tonitru, vt corau, nam inde est. *Fraetæque tonitrua nubes.* vt cornua. An à masculino secundum quartam declinationem. Hinc enim *Stattius*, *Tonitrus agit, & m: à fulmina torques.* *Ardua terrarum.* Periphrahis montium. *Aethere toto.* Pro aere posuit. *Madescunt robora.* Aut humectantur: aut resoluuntur in cinerem: quod naturale est post incendium. *Fatorum.* Oraculorum.

61 Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
 Quem docuit, multa que insignem reddidit arte:
 Hac responsa dabat, vel qua portenderet ira
 Magna deum, vel qua fatorum posceret ordo.
 Isque his Aeneam solatus vocibus infit:
 Nate dea, quo fata trahunt, retrahuntque sequamur,
 Quidquid erit, SVPERANDA omnis fortuna ferendo est.

Tum senior Nautes. Bene daturum consilium & ab ætate, & prudètia, & à religione commendat. Quod autem dicit, *Pallas* quem docuit: propter illud quod supra diximus, fingitur: quia ipse Romam Palladium detulit. Vnde *Nautiorum familia Mineræ sacra retinebat: quod etiã Varro docet in libris quos de familia Troianis scripsit.* *Vnum.* Praecipuum. *Tritonia Pallas.* Pro vno proprio, duo Antonomasiua *Reddidit arte.* Id est virtute, *quæ ruc up: ruc.* *Responsa dabat.* Laus consilij *Vel qua portenderet ira magna deum.* Quæ praesignificabat. *Magna ira deum.* Id est Iuno: vt alibi, *Cælestum vis magna iubet solatus vocibus infit.* Id est solatur & infit. Nam solatus debuit ponere: sicut sequens eius indicat consolatione. *Quidquid erit.* vt ait, *Fuerint quæcunque, fatebor. Ferendo est.* Dum fertur: modus gerundij est à *palliuo.*

A 62 *Est tibi Dardanius diuina stirpis Aestes:
Hunc cape consiliis socium & coniunge volentem:
Huic trade, amissis superant, qui nauibus, & quos
Per totum magni incœpti rerumque tuarum est:
Longæuosque senes, ac fessas equore matres:
Et quidquid tecum inualidum, metuensque pericli est,
Delige: & his habeant, terris sine mœnia fessi,
Vrbem appellabunt, permissio nomine Aestam.*

B *Est tibi. Iam hoc consilium est, id est habes. Diuina stirpis. Propter Dardanium ab Crinifo flu-
uio. Volentem. Volitutum Nam velle habet, non iam vult. Superant. Superiunt, superfluunt. Dicit
autem non tantum debiles, sed etiam nolentes iuuenes. Vnde sequitur, Longæuosque senes, nec
enim adderet que, nisi supra iuuenes dixisset. Vnde sequitur expressius, Et quidquid tecum inua-
lidum metuensque pericli est. Per totum magni incœpti. vt. Si non per totum thalami tædæque fuis-
set. Permissio nomine. Ab Aeste scilicet. Dicta autem Aesta, Segesta.*

63 *Talibus incensus diuitis senioris amici:
Tum vero in curas animus diducitur omnes.
Et nox atra polum bigis subuecta tenebat:
C Visa dehinc caelo facies delapsa parentis
Anchisæ subito talis effundere voces:
Nate, mihi vita quondam dum vita manebat,
Chare magis, nate filiacis exerce fatis,
Imperio fous huc venio, qui classibus ignem
Depulis, & caelo tandem miseratus ab alto est.*

D *Tum vero. Nam & ante ea cogitauerat: vt, Pectore curas Mutabat versans. Animum diducitur
Græca figura: vt, Mentem læsus. Et nox atra polum. Quali maior causa cogitationis: vt, Et sub no-
ctem cura recurat. Bigis. Proprie modo non vt ferat * tenuauerat aëra biga abulus est. Caelo fa-
cies delapsa parentis. Aut secundum quod supra diximus, quia animæ caelum tenent, simulacra ve-
ro apud inferos sunt, aut ad errorem pertinet somnij: nam & visa ait. aut certe intelligamus, a Ioue
missam potestatem aliquam, quæ se in Anchisæ conuerteret vultum, vt religioius videretur.
Nate & dicit Imperio Iouis huc venio: & infert. Elysumq; colo. Chare magis. Pro charior. Bene
autem addidit, Dum vita manebat. Vt ostendat vita fuisse chariorem. Imperio Iouis. Ab auctori-
tate: vt, Ipse deum tibi me claro dimittit Olympo Regnator.*

E 64 *Consiliis pare, qua nunc pulcherrima Nautes
Dat senior, lectos iuuenes fortissima corda
Deser in Italiam, gens dura atque aspera cultu,
Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
Infernas accede domos, & Auerna per alta
Congressus pere nate meos: non me impia nanque
Tartara habent, tristeque umbra: sed amœna piorum
Concilia, Elysumque colo, huc casta Sibylla
Nigrantium multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuum, & que dentur mœnia disces.
F Jamque vale: torquet medios nox humida cursus:
Et me seuus equis oriens effluit anhelis.*

*Nautes dat senior. Vt solet, iisdem visus est sermonibus. Nam ait. Cum senior Nautes. Atque
aspera cultu. Quod in nono latius exequitur, Natos ad summa primùm Deserimus, visque. At
patiens operum. Debellanda tibi. Bello perdomanda, & bene victoriam, non bella prædicit, in
quibus esse poterat terror. Ancilla per al. a. V. Gargarus gargara: & Tartarus tartara: Manala
Mænala pluraliter, ita Auerus auerna. Non in impia nanque. Propter facilitatem. Amœna
Amœna sunt loca solius voluptatis plena: quasi amœna, vnde nullus fructus exsoluitur: vnde etiã*

nihil præstantes, immunes vocamus. *Piorum Concilia. Elysiūque colo.* Elysiū est vbi piorum anima habitant post corporis animæque discretionem. Vnde, & interitus dicitur res inter animam & corpus veniens. Ergo Elysiū, *Son' + d'otat*: ab solutione. Quod secundum poetas in medio inferorum est suis felicitatibus plenum: vt Solemque suū sua lydera norunt. Secundum Philosophos Elysiū est intulæ fortunatæ: quas ait Salustius inelytas esse Homeri carminibus: quarum descriptionem Pius commentator dicit esse sublatam: secundum Theologos circæ lunarem circulum, vbi iam æt purior est. Vnde ait ipse Virgilius, *Aeris in campis. Lucanus, Non illuc auro positi, nec ibi sepulti perueniunt. Tum genus omne suum, & que densur mania discet.* Hæc iunc cautæ propter quas Æneas descendit ad inferos: generis agnitio, & ciuitatis nomen: quod ei nullus vnquam prædixerat: sed solus pater indicat. Latet enim, vt supra diximus, verum vrbis nomen: vnde et pater quasi pro mysterio & adfectione ait, illa inclita Roma. Et nomen quidem Romæ a poeta dictum est, nam verum vrbis nomen, vt dictum est, latet. *Torquet medios* B *nox humida cursum.* Et me sauis equis oriens affluit anhelus. Dies est plenus, qui habet viginti quatuor horas. Nam & nox pars diei est. Dicimus autem diem a parte meliore. Vnde & in vsu est vt sine commemoratione noctis, numerum dicamus dierum. Hic autem dies secundum Ægyptios inchoat ab occasu Solis: secundum Perlas ab ortu Solis: secundum Etruscos & Athenienses a sexta hora diei: secundum Romanos a media nocte: & hos nunc secutus ait, *Medios cursum nox humida torquet.* Et me sauis equis oriens affluit anhelus. Hæc autem plene exsequuntur, & Cicero in auguralibus, & Aulus Gellius in libris noctium Atticarum, hoc etiam illa res iuris indicat, quod cum tribunum plebis abnoctare ab vrbe non liceret, licebat tamen exire post noctem mediam, & ante mediam reuerti. *Sæuis oriens.* Solem dicit cuius lux est vmbri inimica. Vnde Lucanus, *Et medio ferit axe diem.* Est autem physicum. Nam pereunt vmbre Solis C aduentu.

65 *Dixerat, & tenneis fugit ceu sumus in auras.*
Æneas, Quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arceat?
Hæc memorans cinerem & sopitos suscitât ignes,
Pergameūque lavem, & cana penetrâlia Vesta
Farre pio, & plena supplex veneratur acerra.
Ex templo socios, primumque accersit Acesten:
Et Iouis imperium, & chari præcepta parentis
Edocet, & que nunc animo sententia constet.

Æneas, quo deinde ruis? Ordo est. Æneas, deinde quo ruis? Quem fugis? Quasi ignorans rationem, qua fugeret. Cana. Aut antiquæ, aut propter ignis fauillas. Primum. Principem. Farre pio. Vel quia exinde sacrificabant: vel quia mos fuit apud maiores vt diuinum ignem farre seruerent: qui si durasset in alterum diem, eum aptum agendis rebus significabant. Far autem frumenti certa species est sicut adonem. Horatius, Non sumptuosa blandior hostia, Mollibit aures Penateis Farre pio & saliente mica: Et Tibullus, Farre pio placant & saliente sale. E

66 *Haud mora consiliis: nec iussa recusat Acestes.*
Transcribunt vrbis matres, populūque volentem
Deponunt, animos nil magna laudis egentes.
Ipsi transtra nouant, flammisque ambesa reponunt
Robora nauigiis, aptant remosque, vadentesque,
Exigui numero, sed bello viuida virtus.
Inicere Æneas urbem designat aratro,
Sortiturque domos: hoc Ilium, & hæc loca Troia
Esse iubet, gaudet regno Troianus Acestes:
Indicitque forum, & patribus dat iura vocatis.
Tunc vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idalia, tumuloque sacerdos.
Et lucus late sacer additur Anchisæo.

Haud

- A** *Haud mora.* Hoc est quod ait, & coniunge volentem. *Nec iussa.* Voluntatem, vt supra, Infandum regina iubet renouare dolorem. Aut certe quæ Iuppiter iusserat. *Transcribunt urbi matres.* Romani moris verbum est. Transcripti enim in colonias deducebantur. *Vibi.* Ad urbem. *Deponunt.* Quasi de nauibus. Aut Æneas deponit eos qui nulla gloriæ cupiditate tangebantur: aut hi qui erant transcripti, id est matres & volentium multitudo deponunt animos, id est submitunt inertiam. *R. bor. nauigis.* Melius hic distinguitur. *Exigui numero:* sed bello vinida virtus. Transit ad rem à numero. *Vrbem designat aratro.* Quem Cato in originalibus dicit morem fuisse. Condituri enim ciuitates, taurum in dextra, vaccam in sinistra iungebant: & cincti ritu Sabino, id est togæ parte capitis velati, parte succincti tenebāt stiuam obliquam, vt glebæ omnes intrinsecus caderent. Et ita sulco ducto loca designabant murorum, aratrum suspendentes circa loca portarum. Vnde & territorium dictum est quasi tritorium: tritum hubus & aratro. *Regno Trianus Aestes.* Sub nomine eius fuerat ciuitas appellata. *Indicis que forum.* Id est tempus & locum distinguendorum negotiorum definit, qui conuentus vocatur. *Indicis* autem verbum iuris est: & per hoc potentem vult significare ciuitatem. *Et patribus dat iura vocatis.* Dat condendi iuris potestatem his quos appellauerat patres: aut certe vocatis patribus iura distribuit. Hi autem, vt Salustius dicit, *Vel etate vel curæ similitudine patros appellati sunt.* Senatores autem alij à senectæ ætate: alij à sinendo dictos accipiunt. Ipsi agendi facultatem dabant per senatusconsultum. *Eryx mons Siciliæ supra Drepanum.* Vbi fuit templum Veneris Erycinæ. *Idaliæ Cypriæ.* *Sacerdos.* Alij ad tumulum: alij venio ordine ad templum referunt: vt lucus tantum tumulo detur. *Anchisæ:* vt in Bucolicis, *Inducite fontibus umbras Pastores.* Nemora enim aptabant sepulchris.

C 67 *Iamque dies epulata nouem gens omnis, & aris
Factus honos: placidi strauerunt æquora venti,
Creber & aspirans rursus vocat auster in altum.
Exoritur procurua ingens per litora fletus:
Complexi inter se noctemque diemque morantur.
Ipsa iam matres, ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris facies, & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemque fuga perferre laborem,
Quos bonus Æneas diuis solatur amicis,
Et consanguineo lachrymans commendat. Aestas,
Treis Eryci vitulos, & tempestatibus agnam
Cadere deinde iubet, solique ex ordine funes.
Ipse caput tonsa foliis eunectus oliua,
Stans procul in prora, pater am tenet, extaque salsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Prosequitur surgens à puppi ventus cuntes:
Certatim socys feriunt mare, & æquora verrunt.*

Visa maris facies. Vt alibi, *Mene salis placidi vultum.* Vult autem istos aspectum quoque maris horrere. *Fuge.* Profectionis, *Eryci & tempestatibus.* Bene iunxit. *Procellæ* enim aut de fluminibus, aut de montibus sunt, quas *ætes* *vtias* dicunt, vulgo *peripenas* appellant. *Soluique ex ordine Funes.* Odo est, iubet cadere ex ordine, id est rite peragi sacrificium: & sic solui funem vt in septimo, *Phrygiamque ex ordine matrem Inuocat.* id est rite. *Vel . . .* quo naues ad terram ligantur. *Tonsa oliua.* *Comptæ* minutis frondibus. *Procul in prora.* In parte extrema.

F 68 *At Venus inter ea Neptunum exercita curis
Alloquitur, talesque effundit pectore questus:
Iunonis grauis ira & inexturabile pectus
Cogunt me, Neptuno, preces descendere in omnes:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat, vlla:
Nec Iouis in nperio satisve infracta quiescit.*

Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
 Urbem odiosis fatis est, poenam traxisse per omnem
 Reliquias Troia: cineres atque ossa perempta
 Insequitur. causas tanti sciat. illa furoris.
 Ipse mihi nuper Libycis, tu testis, in undis
 Quam molem subito excievit. maria omnia caelo
 Miscevit, Aëolis nequicquam freta procellis:
 In regnis hoc ausa tuis.
 Proh scelus: ecce etiam Troianis matribus actis,
 Exussit fœde puppes, & classe subegit
 Amissa, socios ignota linguere terra.
 Quod superest oro: liceat dare tuta per undas
 Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim:
 Si concessa peto, si dant ea mœnia Parca.

Effundit pectore. Voces. Hoc est cum dolore: ut ait, Funditque preces rex pectore ab imo.
 Preces descendere ad omnes. Si quid invidiæ est in humillimis precibus, imputandum non est
 per omnia Iunoni. Nam omnes dicendo, etiam humiles significat: unde ait etiam descen-
 dere. Quam nec longa dies. Longum tempus: de quo licet melius fœminino genere dicamus,
 tamen & masculino dicimus. Nam de certo die, masculino tantum vendum est. Ut natalis
 meus dies est. Pietas nec mitigat. Aut Troianorum, quia pij sunt: aut certe propter illud, Iuno-
 ni Argiæ iustos adolemus honores: quasi quæ nec sacrificiis placaretur. Infracta. Valde fra-
 cta: ut, Turnus ut infractos aduerso Marte Latinos. Media de gente. Id est totius gentis poten-
 tem. Exedisse. Muliebriter dictum. Nam inde est quod sequitur, Cineres atque ossa perempta.
 Sane edo habet, & rectam, sed antiquam declinationem, ut edo edis edit: & anomalam, ut edo
 es est. Quarum secunda & tertia personæ longæ sunt, propter differentiam Sum es est. Edit
 autem in præterito producit e, Edi, edisti, edit: ut legit. Causas tanti sciat illa furoris. Bene
 supprimit. Contra ipsam enim sunt quæ Iuno in decimo exsequitur, Me duce Dardanius
 Spartam expugnauit adulter. Quam molem ut, Tantas audetis tollere moles. Nequicquam.
 Aut sine causa, id est nulla extante ratione: aut nequicquam, quantum ad eius pertinet men-
 tem. Vnam enim nauem vertit ex omnibus. Unde ait Iuno, Quæ potui infelix, quæ me-
 met in omnia verti Vincor ab Ænea. In regnis hoc ausa tuis. Ut alibi, Non illi imperium pel-
 agi, sæuumque tridentem. Actis. Furore compulsis: ut, Reginam Allecto stimulis agit undique
 Bacchi. Ignota. Ignobili. IIII. Georg. Nam sæpe fauos ignotus adedit Stello. Et dixit ignotam,
 Italiæ comparatione. Nam ignota non erant ad quam bis Troiani venerant. Vela tibi. Id
 est per regnum tuum. Si concessa peto. Siquidem. Nam modo si confirmantis est. Agit au-
 tem à possibili.

69 Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
 Fas omne est Cytheræa meis te fidere regnis,
 Unde genu ducis merui quoque: sæpe furores
 Compressi, & rabiem tantam cœlique marisque.
 Nec minor in terris (Xanthum, Simoentaque testor)
 Ænea mihi cura tui, cum Troia Achilles
 Exanimata sequens impingeret agmina muris,
 Millia multa daret letho, gemerent que repleti
 Amnes: nec reperire viam, atque euoluere posset
 In mare se Xanthus: Pelida tunc ego forti
 Congressum Æneam nec dux, nec viribus equis,
 Nube caua eripui: cuperem cum vertere ab imo
 Structa meis manibus periura mœnia Troia.
 Nunc quoque mens eadem perstat mihi: pelle timores.
 Tutus, quos optas, portus accedet Auerni.

A *Vnus erit tantum, amissum quem gurgite quæret:
Unum pro multis dabitur caput.*

*Fas omne est. Fas te est: hoc est, possibile est. Meis regnis fidere. Fido datium tantum regit. Vnde genus dicit. Ut diximus supra, quia feliciter est nauigaturus Æneas, Venerem dicit à mari procreatam: & ut fert fabula, Cælus pater fuit Saturni: cui cum iratus filius falce virilia amputasset lapsa in mare sunt: de quorum cruore & maris spuma nata dicitur Venus. Vnde & de eisdem dicitur, *ἄνδρ' ἰσὶ δ' ἄγασθ'*, id est spuma. Sed hoc habet ratio, Omnes vires vsu venerio debilitantur: qui sine corporis damno non agitur. Vnde fingitur Venus nata per damnum: de mari autem ideo, quia dicitur Physici sudorem salum esse, quem semper elicit coitus. Vnde etiam myrtus ei consecrata est, quæ littoribus gaudet: ut ait littora myrtetis lætissima. Ideo autem diximus Cælus pater, ut deus significaretur. Nullus enim deus generis neutri est. Nam Cælum genere neutro elementum significat. *Merni quoque.* Etiam prælitit: ut, Nec te regina negabo Promeritam. Alij dicunt militauit: ut, *Ἄρ' ἔμενεν παρῶ.* *Rabiem tantam cælique marisque.* Ut in primo legimus. *In terris.* Etiam in terris: Nam augmentum est *In mare se Xanthus.* Omnia hæc Homeri iunt. *Nec diis, nec viribus æquis.* Id est diis iniquis, hoc est aduersus. Liptotes figura. Aut non æquis, non æquali fauore. Plures enim Græcis fauebant. De matribus autem, id est Thetyde & Venere intelligere non possumus: quia Thetyde melior Venus est, & ei prælenti derogare nollet. *Cuperè cum vertere ab imo.* Quod proprium eius est: ut Magnaque emota tridenti Fundamenta quatit. Hinc & ut supra dicimus, *ἄσπις*, *ἄσπις* dicitur: fecit autem augmentum, cum se prælitisse dixit iratum. *Portus accedet.* Hic distinguendum, ne sit contrarium Veneris petitioni, quæ ait, *Liceat Laurentem attingere Tybrim.* *Amisum quem gurgite quæret.* Misenum dicit: de quo legimus, *Inter saxa virum ipumonia immerferat vnda. Vnum pro multis dabitur caput.* Hic Palinurum significat. Nam fallum erit, si vnum voluerimus accipere: duo enim constat occisos Misenum & Palinurum.*

70 *His ubi læta dea permulsi pectora dictis,
Iungit equos curru genitor, spumantiaque addit
Frena feris, manibusque omneis effundit habenas,
Ceruleo per summa leuis volat æquora curru.
Subsidunt, vnda, tumidumque sub axe tonanti
Stetit æquor aquis: fugiunt vasto æthere nimbi.
Tum varie comitum facies: immania cete,
Et senior Glauci chorus, Inousque Palemon,
Truonesque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læua tenent Thetys & Melite, Panopæaque virgo,
Nisæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.*

E *Læta permulsi.* Et læta fecit, ut, Animumque labentem Impulit. Aut certe perpetuum est epitheton Veneris. *Spumantia frena.* Spumas yomentia. *Feris.* Equis: ut, Inque feri curuam compagibus alium Contorsit. *Varie comitum facies.* Aut beluas dicit marinas secundum naturam: aut poetice deos marinos. *Immania cete.* Græca declinatio *ἰμᾶντιον*, ut, *βῆτα* *ἰμᾶντιον*. Nam Latine sic declinari non potest. Nullum enim apud nos animal generis neutri est, nisi forte hic cetus huius ceti dicamus: quod nusquam lectum est. Nam dicuntur canes marini. *Et senior Glauci Chorus.* Glaucus Anthedonius piscator fuit: qui cum captos pisces supra herbam abiecisset, & eos vidisset recepisse quam amiserant animam: intellecta herbarum potentia, decerptam herbam gustauit, & se præcipitavit in maria, & in deum marinum commutatus est: cuius chorum ideo senem dicit quia ipse senex fuerat. Aut certe propter spumarum colorem: sicut pene omnes dij finguntur esse maris. *Inousque Palemon.* Melicerta Inous filius. Et notandum patronymicum à matre in auctore idoneo. *Phorcique exercitus omnis.* Dij qui sub Phorco agunt. Hic autem Phorcus dicitur Thoois nymphae & Neptuni filius. Ut autem Varro dicit, rex fuit Corsicæ & Sardinia: qui cum ab Atlante rege nauali certamine cum magna exercitus parte fuisset obrutus, finxerunt socij eius enim in deum marinum esse conuersum. *Læua tenent Thetys.* Satis prudenter sexum debiliorem sinistrae adplicat parti. *Nisæe.* Media diphthongus est.

71 *Hic patriis Æneæ suspensam blanda vicissim.*

Gaudia pertentant mentem: iubet ocyus omnes
 Attolli malos, intendi brachia velis.
 Vna omnes fecere pedem, pariterque sinistros,
 Nunc dextros soluere sinus: vna ardua torquent,
 Cornua, detorquentque: ferunt sua flamina classem.
 Princeps ante omnes densum Palinurus agebat.
 Agmen: ad hunc alij cursum contendere iussi.

Vicissim. Quia reliquerat quidem socios, sed feliciter petebat Italiam. *Pertentant.* Sollicitant. *Attolli malos.* Id est vela per malorum volubilitatem leuari. Nam cum nauigaret, non dubium quod olim erexerant arbores. *Fecere pedem.* Id est Podiam; hoc est funem quod tenditur velum. *Sinistris,* nunc dextros. Pro auræ mutabilitate. *Cornua.* Antennarum extremitates. *Sua flamina.* Prospera, à puppi venientia. *Princeps ante omnes.* Vnum verbum vacat.

72. *Iamque fere mediam cæli nox humida metam
 Contigerat, placida laxarant membra quiete
 Sub remis fusi per dura sedilia nauæ:
 Cum leuis æthereis delapsus Somnus ab astris
 Aëra dimouit tenebrosam, & dispulit umbras,
 Te Palinure petens, tibi tristia somnia portans
 Infonti: puppique deus confedit in alæ,
 Phorbanti similis, sudique has ore loquelas,
 Iaside Palinure, ferunt ipsa aquora classem,
 Equata spirant auræ, datur hora quieti:
 Pone caput, fessosque oculos furare labori:
 Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo.*

Mediam cali metam. Perite loquutus est. Nam medium cælum meta est aëris & circuli: qui medius est inter ortum & occasum. A medio autem cælo & finitur ortus, & occasus incipit syderum. alter est horizontis, qui segregat aspectum huius cæli ab alio inuisibili nobis. *Sub remis fusi per dura sedilia nauæ.* Id est requierant paululum, sic remos tenentes. *Leuis.* Vel aduentu vel discessu. Nam in utroque est leuis. *Dispulit umbras.* Nam temper deos ambit nimbus. *Te Palinure petens.* Factiose aggrediens, adperens. Et sciendum in maius celebrari Palinuri mortem more poetico, quem dormientem in vnda constat missum. *Somnia.* Soporem. Bene autem discernit ista Virgilius, vt Somnum ipsum deum dicat: Somnium, quod dormimus: Inomnium, quod videmus in somnis: vt, Sed falsa ad cælum mittunt inomniam manes. *Iaside.* Ili Iasi. *Ipsa aquora classem.* Id est & æstu & aura nostris vtimur. *Equata spirant auræ.* Prosperæ: vt Equatis classem procedere velis. *Pone caput.* Bene particulatim ad id venit, quod aperte dictum refutaretur. *Laboris.* Ex intuentis syderibus. *Paulisper.* Hoc est paululum dum tu quiescis.

73. *Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
 Mene salis placidi vultum fluctusque quietos
 Ignorare iubet? mene huic considerare monstro?
 Aneam credam quid enim fallacibus Austris,
 Et cæli rotas deceptus fraude sereni?
 Tãlia dicta dabat, clauumque affixus, & herens.
 Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat:
 Ecce deus ramum lethæorore madentem,
 Uique soporatum Stygia, super veraque quassat.
 Tempora: cunctantique natantia lumina soluit.*

Vix attollens lumina. Aut à syderibus remouens, aut certe numinis præsentia prægrauatus: quod est melius. Nam & sequens ejus oratio turbata est: quo & semiplenæ indicant elocutio-

A nes. *Vultum*. Mutabilitatem, quæ fit pro qualitate ventorum. *Tubes*. Vis: vt. Infandum regina iubes renouare dolorem. *Mene huic confidere monstro?* Subaudis vis, iubes. *Aeneam credam*. Per contrarium dicit. Cur *Aeneam* committam cælo, & auris fallacibus, qui sum totiens serenitatis fraude deceptus? *Quid enim*. Quid nî? cur non? *Fraud sereni*. Serenitatis: vt. Seruantissimus æqui. Alij legunt deceptus fraude cœli sereni. *Vique soporatum Stygia*. Morte plenum. *Ntraque tempora*. Per vtrunque tempus. *Cunctanti*. Quasi reluctanti. *Natantia*. Errantia somni vicinitate.

74
B *Fix primos inopina quies laxauerat artus,*
Et super incumbens, cum puppis parte reuulsa,
Cumque gubernaculo liquidas proiecit in undas
Præcipitem, ac socios nequicquam saepe vocantem.
Ipse volans tenues se sustulit ales in auras,
Currit iter tutum non secius æquore classis:
Promissisque patris Neptuni interrita fertur.
Iamque adeo scopulis Sirenium aduecta subibat,
Difficiles quondam, multorumque ossibus, albos.
Tum rauca assiduo longe sale saxa sonabant:
C *Cum pater amisso fluitantem errare magistro*
Sensit: & ipse ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, casuque animum concussus amici.
O nimium cælo & pelago confise sereno,
Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

Cum puppis parte. Proœconomia: vt triduo natate potuerit. *Currit iter*. Vt Cicero, *Ita viam, redite viam Tutum*. Præsidio Neptuni. *Sirenium*. Sirenes secundum fabulam parte virgines fuerunt, parte volucres, Acheloi fluminis & Caliope musæ filia. Harum vna voce: altera tibiis, alia lyra canebat: & primo iuxta Pelorum, post in Caphereis insulis habitauerunt, quæ illectos suo cantu in naufragia deducebant. Secundum veritatem meretrices fuerunt, quæ transeuntes, quoniam eos ducebant ad egestatem, his fictæ sunt inferre naufragia: has Vlysses contemnendo deduxit ad mortem. Sirenium autem genitiuus est veniens ab hac Sirene. *Tum rauca*. Ac si diceret, antehac delectabili voce resonabant, tunc fluctibus solis, & bene imitatus est maris stridorem. *Sale saxa sonabant*: Cum pater amisso fluitantem errare magistro Sensit. Naturale enim est vt fluctuet, nauis sine gubernatore. *Nocturnis rexit in undis*. Dat ei hoc & in decimo, vt, Ipse sedens clauumque regit, velisque ministrat. *Multa gemens*. Nomen pro adverbio. Hoc est multum & satis gemens. *Casu amici*. Propter ruinam: allusit ad nomen. *Pelago confise*. Hoc est quod supra Palinurus excusat. *Nudus*. Insepultus, mortuus. vt, Et freta destituent nudos in littore pisces. *Ignota*. Peregrina, ante non visa. Nam in sexto dicturus est, Paulatim adnabam terræ, iamque arua tenebam. Sciendum sane Tuccam & Varrum hunc finem quinti esse voluisse. Nam à Virgilio, duo versus sequentes huic iuncti fuerunt: vnde in nonnullis antiquis codicibus sexti initium est, Obuertunt pelago prorastum dente tenaci.

Dd 2

F